

TÜRK EDEBİYATINDA HZ. ALİ MEVLİDLERİ

Hakan YEKBAŞ*

Özet

Hız. Ali, İslam tarihinde adı en çok geçen şahsiyetlerden birisi olmanın yanı sıra özellikle Türk İslam kültürü ve edebiyatını derinden etkilemiş bir isimdir. Faziletleri, yiğitliği, cömertliği, ilim ve irfanı gibi birçok üstün meziyeti sebebiyle kültürümüzde önemli bir yere sahip olan Hız. Ali, divan şiirinde bu seçkin nitelikleriyle hemen hemen bütün şairlerin ilham kaynağı olmuştur. Bu vesileyle onun vasıflarından bahseden birçok eser yazılmıştır. Bu tür eserlerin başında ise Hız. Ali'nin doğum hadisesinden bahseden mevlidler gelmektedir. Bilindiği gibi mevlid türü, Hız. Peygamber'in doğumu ve hayatı çevresinde gelişen dini-edebî türlerden birisidir. Fakat mevlid, özellikle divan edebiyatında Hız. Peygamber dışındaki şahıslar için de yazılmıştır. Tespitlerimize göre edebiyatımızda Ehl-i Beyt'ten Hız. Ali için yazılmış mevlid metinleri de bulunmaktadır. Türk-İslam kültüründe önemli bir yere sahip olan Hız. Ali mevlidleri hakkında bugüne kadar kapsamlı bir çalışma yapılmamıştır. Yazımızda; Yemini, Caferi, Necmi Ali, Süleyman Celaledin, Mehmed Şemseddin, Tâhirü'l-Mevlevî ve Şemsettin Kubat'ın telif etmiş oldukları mevlidler hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca mevlidlerin şekil ve muhteva özellikleri ile mevlidlerdeki ortak motifler hakkında da kapsamlı bir inceleme yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Mevlid, Hız. Muhammed, Hız. Ali, Yemini, Caferi, Necmi Ali, Süleyman Celaledin, Mehmed Şemseddin, Tâhirü'l-Mevlevî, Şemsettin Kubat

HZ. ALI MAWLIDS AT TURKISH LITERATURE

Abstract

Hız. Ali is a name, especially in the Turkish-Islamic culture and literature was deeply influenced and his name was mentioned so many times on the Islamic history. Hız. Ali who had an important role in our culture due to his so many virtues such as valor, generosity, knowledge and wisdom was an inspiration to almost all poets in the Ottoman poetry with its outstanding qualities. On this wise, so many books were written about his qualities. At the beginning of all works, mawlid that mentions about the birthday of Hız. Ali came first. As known mawlid is one of the religious-verses which develops around the Hız. Prophet's birth and life. But, on the contrary, in the Ottoman poetry mawlid has also been written for the people other than Hız. Prophet. According to our research, in the Ottoman poetry mawlids texts which were written for Hız. Ali exists. Especially no research was done extensively about Hız. Ali's mawlids which have an important place in Turk-Islam culture. In our writing, the information was given about mawlids which were compiled by Yemini, Caferi, Necmi Ali, Süleyman

* Yrd. Doç. Dr., Cumhuriyet Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sivas/Türkiye, hyekbas@gmail.com

Celaleddin, Mehmed Şemseddin, Tâhirü'l-Mevlevî and Şemsettin Kubat. Besides, an intensive study of a subject was made about mawlid's shape and content feautres and common motifs in mawliids.

Keywords: Mawlid, Hz. Muhammad, Hz. Ali, Yemîni, Caferî, Necmî Ali, Süleyman Celaleddin, Mehmed Şemseddin, Tâhirü'l-Mevlevî, Şemsettin Kubat

Giriş

İslami Türk edebiyatında Hz. Muhammed'den sonra adından en çok bahsedilen isim olan Hz. Ali; bu edebiyatın kaynakları arasında yer alan Kur'ân, hadis, İslam tarihi ve tasavvufunda da önemli bir yere sahiptir. Hz. Ali; bilge, arif, zahit, asker, hakim, hatip kimliğinin yanı sıra faziletleri, cesareti, yiğitliği, ilim ve irfanı sebebiyle edebiyatımızda sıkça bahsi geçen bir şahsiyet olmuştur¹.

Türk-İslam edebiyatındaki her mezhep, tarikat ve meşrepten şairlerin ilgisi-ne mazhar olan Hz. Ali'ye, özellikle divan şairlerinin derin bir sevgi ve bağlılığının olduğu görülmektedir. Divan şairleri, bazen müstakil bazen müşterek olmak üzere onun hakkında birçok na't, faziletname, cenknâme, hilye ve menakıpnâme yazmışlardır². Hz. Ali bu şiirlerde genellikle; kahramanlık, cömertlik, ilim, irfan ve velayet timsali olarak anılmış, bu seçkin vasıflarıyla çeşitli teşbih, telmih ve mukayeselerle övülmüştür. Divan şairleri, Hz. Ali'nin ilim sahibi olmasını, sözlerinde ve uygulamalarında ilmi üstün tutmasını takdir etmişler; bu özelliklerinden dolayı onu ilim ve irfan âbidesi olarak tavsif etmişlerdir (Güfta, 2002: 69-70).

Hz. Ali, yukarıda sayılan özellikleri dışında çok az bilinen başka bir yönüyle de özellikle divan şairlerinin mısralarına konu olmuştur. Edebiyatımızda genellikle Hz. Muhammed için nazmedilen mevlid, Türk kültüründe ve edebiyatında ayrı bir önemi haiz olan Hz. Ali için de yazılmıştır. Bu vesileyle onun doğumu ve doğumu esnasındaki birçok olay manzumelere aktarılmıştır. Bugüne kadar Hz. Ali'nin edebiyatımıza yansımalarını konu alan çalışmalarda ona hitaben yazılan mevlidlere maa-lesef yüzeysel olarak değinilmiştir. Biz de bu çalışma vesilesiyle tespit edebildiğimiz kadarıyla Hz. Ali için yazılan mevlidleri tanıtmaya ve bu mevlidlerin şekil, muhteva ve motif özelliklerini ortaya koymaya çalıştık.

1. Mevlid ve Mevlid Geleneği İçinde Hz. Ali

Sözlük anlamı itibarıyla “doğma, doğurma, doğum yeri, doğum günü” (Şemsettin Sâmî, 2004: 1433; Ahterî, 1322: 1054; Muallim Nâci, 1995: 864; Mehmed Ba-haeddin, 1997: 732) gibi anlamlara gelen mevlid kelimesi, Türk-İslam kültüründe zaman içinde Hz. Peygamber'in doğum günü için kullanılan özel bir kavram hâline gelmiştir. Mevlid, İslamî gelenek çerçevesinde çoğunlukla Hz. Peygamber'in doğu-

mu münasebetiyle yapılan merasimlerin ve aynı şekilde Hz. Peygamber'in doğumunu, mucizelerini, gazalarını, vefatını vb. yönlerini anlatan manzum veya mensur eserlerin genel adı (Timurtaş, 1980: III; Pekolcay, 1980: 17) olarak da kullanılmıştır³.

Mevlid, dinî ve edebî özelliklerinin dışında İslam toplumlarının kültürel hayatında da önemli bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır. Mevlid törenleri, Müslümanların dinî hayatını etkileyen bir unsur olmasının yanı sıra sosyal ve kültürel hayatın da önemli uygulamalarından biri olmuştur. Bu bakımdan bir ayın havasında yapılan mevlid törenlerinin resmî bir mahiyet kazandığı devir, Fatımîler dönemidir. Fatımîler her sene hicrî yılbaşı olan 1 Muharrem, Aşure Günü, Kurban ve Ramazan Bayramları, kandil geceleri, Nevruz, Mihrican, Feth-i Halîç gibi gün ve gecelerde çeşitli mevlid merasimleri tertip etmişlerdir. Bu törenlerde devletin ileri gelenleri ve ulema davet edilir, sarayın tül ile örtülen balkonlarından birinde bir kürsü üzerinde oturan halifenin huzurunda Kahire'nin üç hatibi tarafından vaaz verilir. Fatımîler bu törenlerde Mevlidü'n-Nebî dışında Mevlid-i Ali, Mevlid-i Hasan, Mevlid-i Hüseyin, Mevlid-i Fatıma, ve Mevlid-i Halife-i Hâzır (mevcut halifenin doğum günü için) adı ile toplam altı ayrı mevlid merasimi tertip ederlerdi. Bu törenlere *Mevâlid-i Sitte* yani *altı mevlid* denilmektedir (Zeydan, 1330: V/250-251).

Öyle anlaşılıyor ki Fatımîler döneminde Hz. Peygamber'in dışında Ehl-i Beyt üyeleri için de mevlid merasimleri düzenlenmekteydi. Bu törenlerde muhtemelen Ehl-i Beyt mensupları için yazılmış ayrı mevlidler de okutulmaktaydı. Bu gelenek, bizlere Arap edebiyatında da Ehl-i Beyt için mevlid yazıldığını göstermektedir.

Türk edebiyatında da Hz. Ali için yazılmış mevlidlerin olduğu muhakkaktır. Bu çerçevede tespit edebildiğimiz Hz. Ali mevlidleri hakkında aşağıda bilgi verilmiştir.

1.1. Yemîni'nin Mevlidi

Yemîni, Alevi-Bektâşi toplumu içerisinde "Yedi Ulular, Yedi Ulu Ozan, Yedi Kutup" (Pir Sultan Abdal, Şah Hatâî, Kul Himmet, Nesimî, Fuzûlî, Virânî, Yemîni) olarak adlandırılan şairlerden birisidir. Celalettin Ulusoy; Yemîni'nin adının, Alevi-Bektâşi toplumunda yedi büyük şair arasında sayılan kutsal bir isim olduğunu belirtmektedir (Ulusoy: 79).

Hz. Ali'nin yaşayışı, hayatı ve menkâbelerini anlattığı *Fazîletnâme* isimli eseri ile Alevi-Bektâşi edebiyatında önemli bir yer edinen bu şairin hayatı hakkında kaynaklarda yeterince bilgi bulunmamaktadır⁴.

Yemîni'nin bilinen tek eseri olan *Fazîletnâme*, Şeyh Rükneddîn'e ait Farsça yazılmış mensur bir eserin manzum olarak Türkçeye adapte edilmiş hâlidir. Fakat

eserde yer alan deyim, atasözü, vecize ve hikmet seviyesine ulaşmış beyitlerin varlığı (Tepeli, 2002: 4), Faziletname'nin dil özellikleri bakımından büyük ölçüde orijinal bir eser olduğunu da göstermektedir.

Fazilet adı verilen 19 başlıktan oluşan eser, esas itibarıyla Hz. Ali'nin biyografisi niteliğindedir. Onun yaşayışı, hayatı ve menkıbeleri etrafında gelişen olayların anlatıldığı Faziletname'yi bizim için önemli kılan bir diğer husus ise Hz. Ali'nin doğumunu yani mevlidini anlatmasıdır. Mevlid-i Ali, "Fazilet-i Evvel Der Beyân-ı Efdâlü'l-fazâ'il-i Der Fazilet-i İmâm Ali Kerremallâhu Vecchü" başlıklı Birinci Fazilet içinde yer almaktadır.

Birinci Fazilet'te Yemîni, "Fî Zıkr-i Mevlûd-ı Ali Emîri'l-mü'minin Ali Kerremallâhu Vecchü" başlığı altında Hz. Ali'nin doğumu ve doğumu esnasında gelişen olayları anlatır. Yemîni'nin Faziletname'de Hz. Ali'nin doğumunu anlattığı bu bölüm toplam 217 beyittir.

Faziletname'de yer alan özellikle mevlid bahsinin Alevi-Bektaşî geleneğinde bilinen ve okunan bir metin olduğu muhakkaktır. Örneğin, Mustafa Oytan'ın 1956 yılında hazırlamış olduğu "Mevlidi Ali" isimli kitap, Faziletname'den bazı bölümlerin sadeleştirilmiş bir hâlidir. Oytan, çocukluk döneminde iken Faziletname'nin köyünde devamlı olarak okunduğunu, fakat Arapça ve Farsça kelimelerin çokluğundan dolayı bir şey anlamadığını, bu yüzden eserin bazı bölümlerini sadeleştirdiğini söylemektedir (1956: 3). Eserde ağırlıklı olarak Hz. Ali'nin doğumunun anlatıldığı bölümlere yer verilmiştir. Aynı şekilde Haydar Kaya da bu konuda hazırlamış olduğu kitaba "Hz. Ali ve Mevlûdu" ismini koymuştur. Kitabının sunuş bölümünde mevlid türü hakkında bilgi veren Kaya, Hz. Ali için Yemîni ve Süleyman Celâleddin'in bir mevlid yazdığını ifade etmektedir (1991: 6).

Faziletname'nin 260-476. beyitleri arasında yer alan mevlid bölümü, Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün vezniyle nazmedilmiştir.

Yemîni, manzumenin hemen başında mevlidle ilgili anlatacaklarının İbni Abbas'ın rivayetlerine dayandığını söyler:

Rivâyet böyle kıldı ibn-i Abbâs
Ki Abdullâh diridi ana hep nâs (Tepeli, 2002: 114).

Malum olduğu üzere İbni Abbas'ın adı, Yemîni'nin manzumede de belirttiği gibi Abdullah'dır. Hz. Peygamber'in amcasının oğlu olan Abdullah b. Abbas; çok hadis rivayet eden, tefsir ve fıkıh ilimlerindeki üstünlüğü herkes tarafından kabul edilen bir sahâbedir (Çakan & Eroğlu, 1988: 77-78).

Yemînî, İbni Abbâs'ın rivayetlerine dayanarak Hz. Ali'nin doğduğu sene, Hz. Peygamber'in otuz yaşında olduğunu ve aynı yıl Hz. Hatice ile evlendiğini belirtmektedir:

Otuz yaşına irişdi peyember
Kadem basdukda bu mülk içre Haydar

O dem kim âdem ü Mahmûd u Ahmed
Hadîce Hatun'ı aldı Muhammed (Tepeli, 2002: 115).

Yukarıdaki beyte göre Hz. Ali, miladi 600 yılında doğmuş olmalıdır ki kaynakların büyük çoğunluğu da Hz. Ali'nin bu tarihte doğduğunu rivayet etmektedir.

Şair, bu bilginin ardından Hz. Ali'nin babası olan Ebû Tâlib ve Hâşimoğulları'ndan bahseder. Ebû Tâlib'in alnında velayet nuru olduğunu ifade eden şair, bir gün Hz. Ali'nin annesi Fâtıma'nın, Hz. Peygamber'e gelerek bir erkek çocuğu olması için dua etmesini istediğini söyler. Bunun üzerine Hz. Peygamber, dileğinin yerine gelmesi için Allah'a bir kurban kesmesini tavsiye eder. Fâtıma yedi deve satın alır ve bunları kurban ederek Allah'tan duasının kabul edilmesini ister. Bu olayın ardından Ebû Tâlib'in alnındaki velayet nuru, Fâtıma'ya geçer. Yemînî, Fâtıma'nın hamileliği sırasında gerçekleşen bazı olağanüstü olaylara da mevlidinde yer vermiştir. Fâtıma hamileyken Hz. Ali, onun putlara secde etmesini engellediği gibi müşriklerden biri evlerine geldiğinde annesinin onlara hizmet etmesine de mani olmuştur. Buna karşın evlerine Hz. Peygamber geldiğinde Hz. Ali'nin onun selamını aldığı söyleyen şair, bu olaylar karşısında Fâtıma'nın oğlunun sırrını anladığını ve bu yüzden Hz. İbrahim'in dinine girdiğini de belirtmektedir.

Yemînî, bu arada Hz. Ali'nin doğum tarihinden de bahseder. Buna göre Hz. Ali Ramazan ayının on ikisinde bir cuma günü dünyaya gelmiştir:

On ikinci günü mâh-ı sıyâmun
Zuhûrı Cum'a günüydî İmâmun (Tepeli, 2002: 123).

Bu arada şunu belirtmek istiyoruz ki Hz. Ali'nin doğumu sırasında meydana gelen birçok hadisenin Hz. Peygamber'in doğumu esnasında gerçekleşen bazı olaylarla benzerlik arz ettiği görülmektedir. Örneğin, Hz. Ali doğar doğmaz secdeye kapanmış ve Ka'be'deki putlar yere yıkılmıştır:

Hacerü'l-esvede karşı sücûdî
Çü gördi kılmış ol arı vücûdî
...
Sanemler cümlesi feryâd kıldı
Yüzi üzre kamu düşdi yıkıldı (Tepeli, 2002: 123).

Hız. Ali'nin doğumunu haber alan Hız. Peygamber, amcasının evine gelir. Hız. Muhammed, Hız. Ali'yi kucağına alır ve kulağına ezan okur. Bu arada Hız. Peygamber dilini, Hız. Ali'nin ağzına sokar ve Hız. Ali onun tükürüğünü emer. Hız. Muhammed, Ali'nin göbeğini keser, kundağa sarıp tekrar annesine verir. Ebû Tâlib ve Fâtıma, çocuklarının isminin Hız. Muhammed tarafından konulmasını isterler. Bunun üzerine Hız. Peygamber, çocuğa Ali ismini verir:

Yemîni'nin Faziletname'de Hız. Ali'nin doğumuyla ilgili anlattığı birçok hadise, Fuzûlî'nin Hadikatü's-Sü'edâ'sında da benzer bir şekilde tahkiye edilmiştir. Buna göre Fuzûlî; doğum hadisesinin Kâbe'de iken gerçekleştiğini, doğan çocuğun isminin Hız. Muhammed tarafından konulduğunu ve Hız. Ali'nin Hız. Peygamber'in tükürüğünden emdiğini söylemektedir (Güngör, 1987: 181-183).

Yemîni, mevlidin son beyitlerinde ise bir rahibin İncil'deki ayetlere dayanarak Hız. Muhammed'in risâletini müjdelemesini anlatmaktadır. Şair, Birinci Faziletname'nin geriye kalan bölümlerinde ise Hız. Ali'nin çocukluğundan, bazı kerametlerinden, hicret hadisesinden ve Kâbe'nin Müslümanlar tarafından fethedilmesinden bahsetmiştir.

Görüldüğü gibi Yemîni, eserinde Hız. Ali'nin doğumuyla ilgili pek çok olaya ayrıntılı bir şekilde yer vermiştir. Hız. Ali'nin doğumu esnasında meydana gelen birçok olağanüstü olayın, Hız. Muhammed'in doğumu sırasında vukû bulan mucizelerle benzerlikler taşıdığı da dikkatleri çeken bir başka husustur. Bu çerçevede Hız. Muhammed ve Hız. Ali için yazılan mevlidlerde bazı ortak motiflerin de olduğu görülmektedir ki yazımızın son bölümünde bu konudan bahsedilecektir.

1.2. Caferî'nin Mevlidi

Caferî'nin adı, doğum ve ölüm tarihî, memleketi ve hayatına dair biyografik kaynaklardaki bilgiler sınırlıdır. Şairin gerçek adının Pîr Ahmed olduğunu divanındaki Farsça bir beyitten anlamaktayız:

Kerd bâ tövbe merâ pâk çun ân pîr-i nasûh

Zedem 'ayn-ı 'Ali ki ism-i pîr Ahmed dârem⁵ (Divan, 92a).

Caferî hakkındaki bilgilere çoğunlukla Cumhuriyet dönemi sonrası kaynaklarda rastlamaktayız. Fakat Caferî mahlasına sahip birçok şair olduğu düşünüldüğünde bu bilgilerin doğruluğu ve kesinliği de tartışmalı bir konudur⁶.

Şiirlerinde çoğunlukla dini-tasavvufî konuları işleyen Caferî, Alevî inançlarını yoğun bir şekilde divanında dile getirmiştir. Divanındaki manzumelerden anlaşıldığı kadarıyla Ehl-i Beyt ve Hız. Ali âşığı olan Caferî, bunun bir yansıması olarak Hız. Ali için bir de mevlid yazmıştır. Mevlid, Ca'ferî Divanı'nın Ankara Millî Kütüpha-

ne, 06. Mil. Yz. A. 3052'de kayıtlı bulunan nüshasında 76b-84b varakları arasında yer almaktadır⁷. Bu manzume, klasik mevlid geleneğinde sıkça kullanılan aruzun Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün vezniyle söylenmiştir. Mevlid metni, divanın bu nüshasında 244 beyittir. Fakat tespitlerimize göre Milli Kütüphane Yz. A. 5702/2'de bulunan bir mecmuanın 97a-106a varakları arasında yer alan mevlid metni ise 246 beyittir⁸. İçinde Caferî'ye ait bazı şiirlerin bulunduğu bu mecmuanın istinsah tarihi belli değildir. Caferî'nin mevlidinin muhtevası ise kısaca şöyledir:

Caferî, mevlidine geleneğe uygun bir şekilde besmelenin fazileti ve Allah'ın birliğini vurgulayan beyitlerle başlamıştır. Şair, 10. beyitten itibaren mevlid-i Haydar'dan bahsedeceğini söyleyerek anlatacaklarının sahabeden Câbir bin Abdullah'ın rivayetlerine dayandığını ifade eder. Câbir bin Abdullah, İbni Abbas gibi çok hadis rivayet eden sahabelerden biridir. Binden fazla hadis nakleden altı sahabeden biri olan Câbir, özellikle Şii literatürde önemli bir yere sahiptir. Şiilere ait eserlerde Câbir bin Abdullah'a nispet edilen birçok rivayet bulunmaktadır (Kandemir, 1992: 531). Muhtemelen Caferî'nin mevlidiyle ilgili rivayetleri Câbir'e dayandırmasının sebebi de bu olmalıdır.

Caferî'nin aktardığına göre bir gün Câbir, Hz. Muhammed'den Hz. Ali'nin doğumundan haber vermesini istemiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin nurunun Hz. Âdem'in yaratılmasından beş yüz yıl önce kendi nuruyla birlikte yaratıldığını söyler. Bu nurun Abdülmüttalib'e kadar geldiğini daha sonra Abdülmüttalib'in oğulları Abdullah ve Ebû Tâlib'de ikiye bölündüğünü ifade eder. Abdullah'daki nurun Âmine'ye, annesinden de kendisine geçtiğini söyleyen Hz. Peygamber, Ebû Tâlib'deki nurun da Fâtıma bintü Esed'e ondan da Hz. Ali'ye intikal ettiğini belirtir.

Hz. Peygamber'e dayandırılan bu rivayetten sonra Caferî, bir menkıbe anlatmaya başlar. Ebû Tâlib, zamanın birinde gece gündüz ibadetle meşgul bir evliyanın yanına gider. İsmi Misrim olan bu evliya, Ebû Tâlib'e hangi kavimden olduğunu sorar. Ebû Tâlib, Abdülmenâf soyundan geldiğini, Hâşimoğullarına mensup olduğunu söyler. Bu cevabın karşısında Misrim, onun sulbünden Hak dostu bir çocuğun olacağını müjdelar. Ebû Tâlib; Misrim'e, söylediklerine inanmasının güç olduğunu, fakat cennetten yemek getirirse ona inanacağını söyler. Bunun üzerine Misrim dua eder ve duasını müteakip cennetten onlara incir, nar ve üzüm gelir. Bunlardan yiyen Ebû Tâlib, tekrar Mekke'ye döner. Bir süre sonra Fâtıma hamile kalır.

Hz. Ali, ana rahmine düştüğü zaman birçok olağanüstü olay gerçekleşir. Yer sallanır, Kâbe'de putlar secdeye kapanır. Burada tasvir edilen hadiseler, Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğü geceyi anlatan Regâibiyyelerde ve mevlid-i Resûllerdeki olaylara büyük ölçüde benzemektedir⁹.

Bu olaylardan rahatsız olan Mekke halkı Ebû Tâlib'in yanına gelir. Hadisele-
rin sebebini sorduklarında Ebû Tâlib, yakında Allah'ın velisinin dünyaya geleceği-
ni, ona iman ederlerse zelzeleden kurtulacaklarını söyler. Mekke halkı Ebû Tâlib'in
söylediklerine iman eder. Bunun üzerine Ebû Tâlib, Kâbe'ye yönelerek dua eder.
Duanın ardından zelzele sona erer.

Caferî, 73. beyitten itibaren Hz. Ali'nin doğum hadisesini tahkiyevî bir üs-
lupla anlatmaya başlar. Buna göre Fâtıma, doğum vakti yaklaşınca Ka'be'ye gider.
Fâtıma, Ka'be'nin duvarında açılan bir kapıdan içeri girer ve gözden kaybolur. Üç
gün sonra bir cuma gecesi Hz. Ali'nin doğumu gerçekleşir. Bütün Mekke halkı bu
olay karşısında şaşırıp kalır:

Bunlara gösterdi kudret ol Celil
Üç gün açılmadı kapu bellü bil

Oldı cum'a gicesi hük-m-i İlâh
Tâ ide cum'a günü mevlûd-ı Şâh (M/100a).

Yukarıda daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu olay, Fuzûlî'nin Hadikatü's-
Sü'eda'sında da aynı şekilde anlatılmaktadır. Şairin doğum hadisesinden sonra anlat-
tıkları Hz. Peygamber için yazılmış mevlidlerdeki motiflerle bire bir uyuşmaktadır.
Buna göre Hz. Ali doğduktan sonra secdeye kapanır ve dua eder. Fâtıma'nın yanın-
da ise dört huri bulunmaktadır. Bu arada secdeden başını kaldıran Hz. Ali, kelime-i
şehadet getirir. Ayrıca Hz. Ali; kendisinin Hz. Muhammed'in naibi ve evliyaların
sultanı olduğunu söyleyerek Murtazâ, Müctebâ, Şâh-ı Merdân ve Şir-i Yezdân gibi
vasıflara sahip olduğunu da ifade eder. Bu konuşmanın ardından mevlid, Hz. Ali ile
Ebû Tâlib'in karşılıklı musahebesiyle devam eder.

Caferî, bunların ardından Selman bin Farisi'nin Hz. Ali'nin doğumuyla ilgi-
li rivayetlerini anlatmaya başlar. Buna göre Hz. Muhammed, Hz. Ali'nin ilk olarak
kelime-i şehadet getirdiğini söylemiştir. Ayrıca Hz. Ali, kendisinden sonra onbir
imamın geleceğini de ifade etmiştir. Bunun üzerine Hz. Muhammed; Allah, Hz.
Musa'ya Hârûn'u nasıl ki hem kardeş hem de vezir kıldıysa Hz. Ali'nin de aynı şekil-
de kendisinin her iki cihanda kardeşi ve vasisi olduğunu söylemiştir.

Şair, yukarıdaki hadiseleri anlattıktan sonra Hz. Ali'nin Recep ayının on
üçünde bir cuma günü doğduğunu belirtir. Caferî, Hz. Ali'nin Fil Vak'ası'ndan otuz
yıl sonra doğduğunu da ifade etmektedir. Buna göre Hz. Ali doğduğunda Hz. Pey-
gamber otuz iki yaşındadır:

Hâl-i mevlûd-ı 'Alî şâh-ı 'Arab
Cum'a günü on üç olmuşdı Receb

Gelmesinden Ka'be'ye ashâb-ı fil
Hem otuz yıl sonra dendi bellü bil

...

Otuz iki yaşda idi bil Nebî

Kim anadan zâhîr oldu ol velî

(M/103a).

Hz. Ali'nin doğum tarihiyle ilgili Caferî'nin söyledikleri, Yemîni'nin verdiği bilgilerle uyuşmamaktadır. Yemîni, Hz. Ali'nin 12 Ramazan Cuma günü doğduğunu söylemektedir. Buna karşılık Caferî, Hz. Ali'nin 13 Receb Cuma günü doğduğunu ifade etmektedir.

Müellif, mesnevî nazım şekliyle söylediği manzumesinde çoğunlukla Şii kaynaklara dayanan rivayetleri anlatmıştır. Caferî'nin manzumesinde yer verdiği belli başlı motifler, onun, Hz. Muhammed için yazılmış mevlid metinlerinden de etkilendiğini göstermektedir.

1.3. Necmî Ali'nin Mevlidi

Divanından XIX. asır şairi olduğu anlaşılan Necmî Ali hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlamadığımızı ifade etmek istiyoruz.

Necmî Ali'nin divanı içerisinde yer alan Hz. Ali mevlidi, terkeb-i bend nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Aruzun "Mef'ûlü/Mefâ'îlü-Mefâ'îlü/Fe'ûlün" vezniyle söylenen Hz. Ali mevlidi, on iki bendden müteşekkildir. Manzume, toplam 75 beyittir. Şair, mevlidine Hz. Peygamber'in, Hz. Ali'nin ana rahmine düştüğü yıl yirmi dokuz yaşlarında olduğunu söyleyerek başlar. Necmî Ali, ilerleyen beyitlerde diğer şairler gibi Hz. Ali doğduğunda, Hz. Peygamber'in otuz yaşında olduğunu da ifade etmiştir:

O düşe ana rahmine esrâr-ı Hudâ'dan

Otuz yaşına girdi Muhammed bu ne esrâr

(Divan, 23b).

Necmî Ali, bunun ardından Ebû Tâlib'in başından geçen ilginç bir olayı anlatır. Burada anlatılan hadise, büyük ölçüde Caferî'nin mevlidinde anlatılan kassa ile benzerlik göstermektedir. Buna göre Ebû Tâlib mübarek bir zat ile karşılaşır. Bu zat Ebû Tâlib'e Hz. Muhammed'e vasi olacak bir erkek evladı olacağını müjdeler ve ona bir nar verir. Ebû Tâlib bu narın yarısını kendi yer, yarısını ise eşi Fâtıma'ya verir.

Nısfın yidi Bû Tâlib o nârın dahı kendi

Nısfını dahı ehli yidi nârı begendi

(Divan, 24b).

Bu olayın ardından Fâtıma, hamile kalır. Hz. Peygamber, Fâtıma hamileyken sık sık evlerine gelir. Anne karnındaki Hz. Ali ile sohbet eder. Bu olayı duyan Ebû Cehl, Hz. Muhammed'in sihirci olduğunu iddia ederek iftirada bulunur. Bunun üzerine Hz. Peygamber; bunun sihir olmadığını, konuştuğu kişinin Ali olduğunu ifade eder.

Hz. Ali'nin annesi Fâtıma'nın, Ka'be'de doğumunu gerçekleştirmesi motifini bu mevlidde de görmekteyiz. Fâtıma, bir gün Ka'be'ye gider. Ka'be'de iken birden duvar ikiye ayrılır ve Fâtıma, duvardan içeri girerek gözden kaybolur. Üç gün geçtikten sonra Hz. Ali'yi doğurmuş olarak tekrar ortaya çıkar:

Hâk beyn-i derûnunda zuhûr eyledi ol Şâh
Üç gün geçübün Fâtıma oldu nice hurrem

Beytin kapsı açılıben taşraya çıktı
Ol Fâtıma gör hânesine geldi mükerrerem (Divan, 25a).

Doğum haberini alan Hz. Muhammed, Ebû Tâlib'in evine gelir. Hz. Ali'yi kucağına alır ve şairin ifadesiyle onunla hâl diliyle konuşur. Necmî Ali, bu anlattıklarının ardından Hz. Ali'yi öven beyitler söyler. Manzume, dua beytiyle sona erer.

Görüldüğü gibi Necmî Ali'nin mevlidi, muhtasar bir manzumedir. Şair, buna karşılık Hz. Ali'nin doğumuyla ilgili birçok motife de yer vermiştir.

1.4. Süleyman Celâleddin'in Mevlidi

XIX. asrın önemli ediplerinden olan Süleyman Celâleddin; Celâl Molla Bey, Celâleddin Bey isimleriyle de tanınmıştır¹⁰. Süleyman Celâleddin'in Mevlid-i Cenâb-ı Ali adlı eseri, İstanbul'da 1308/1890 yılında yani müellifin öldüğü yılda basılmış olan 15 sayfalık bir risaledir. Mesnevî nazım şekliyle söylenmiş olan mevlid, dokuz beyitlik bir tevhidle başlar. Tevhid'in ardından 25 beyitlik kaside nazım şekliyle yazılmış olan münâcât ve 10 bendden müteşekkil bir na't gelmektedir. Na'tı, dört halife övgüsünde yazılan "Der-Evsâf-ı Celile-i Çehâr-Yâr-ı Bâ-Safâ" başlıklı 26 beyitlik bir mesnevî ile 6 beyitten müteşekkil Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'i öven bir gazel takip etmektedir.

Klasik mesnevî geleneğine uygun bir şekilde yazılmış bu manzumelerin ardından 16 beyitten oluşan dibâce kısmı gelmektedir. Şair bu bölümde kendisinden önce kimsenin Hz. Ali mevlidini yazmadığını ifade etmektedir ki bu tespiti doğru değildir:

Olmamış bir kimse hâlâ hâme-rân
Murtazâ mevlûdunu etsin 'ayân (Arslan, 2000: 199).

Dibaceyi aruzun Müstef'ilün/Müstef'ilün kalıbıyla söylenmiş olan bir ilahî takip etmektedir. Dörtlükler hâlinde nazmedilmiş ilahînin ardından ise “Mukaddime-i Mevlid-i Latîf” başlığı altında tevhid ve münâcât konulu 14 beyitlik bir manzume gelmektedir. Bu manzumeyi gazel formunda yazılmış altı beyitlik ikinci bir na't takip etmektedir. Na'tı izleyen “Mebhas-ı Mevlid-i Ali” başlıklı 17 beyitlik bölüm, mesnevî nazım şekliyle te'lif edilmiştir. Mevlid hadisesinin anlatılmaya başlandığı bu bölümde Fâtıma bintü Esed'in hamile kalışı ve Hz. Ali'nin doğumundan bahsedilmektedir:

Bu manzumeden sonra Hz. Ali övgüsünde yazılmış beş beyitlik bir gazel görmekteyiz. Gazelin ardından “Der-Beyân-ı Vukû'ât-ı Ahîre” başlıklı 21 beyitli mesnevîde, Hz. Ali'nin doğumu sonrası gelişen bazı olaylardan bahsedilir. Buna göre Hz. Ali'nin ismini, babası Ebû Tâlib koymuştur. Haydar ünvanını ise Hz. Muhammed vermiştir. Ayrıca kimseden süt emmeyen Hz. Ali, diğer mevlidlerde de anlatıldığı gibi Hz. Muhammed'in dudağını emmiştir:

Kim Ebû Tâlib görüp oldu be-kâm
Görmemiş çün oğluna benzer gulâm

...

Söyledi ol demde nev-zâd-ı velî
Ben de koydum oğlumun adın 'Ali

...

Mâderi tıflun şikâyet eyledi
Kimseden süd emmedigin söyledi

Verdi ağzına dudağın Mustafa
Şevk ile emdi dudağın evvelâ

(Arslan, 2000: 210-211).

Süleyman Celâleddin, bu hadiseleri anlattıktan sonra Hz. Ali'yi öven ve ondan meded istediği 5 beyitlik bir gazel nazmetmiştir. Ardından Hz. Ali'nin vasıflarının yanı sıra Hz. Peygamber ile olan yakınlığının anlatıldığı 35 beyitlik bir manzume gelmektedir. Şair, “Der-beyân-ı Meslek-i Sahîh” başlıklı manzumesinde ise dinî-tasavvufî muhtevalı öğütler ve uyarılarda bulunmuştur. Mevlid, 15 beyitlik dua ve hâtîme bölümü ile sona ermektedir. Mesnevinin sonunda ise Şeyh Osman Şems Efendi'in üç beyitlik bir kıt'ası ile beş beyitlik bir gazelinin yer aldığı takrizi bulunmaktadır.

Mevlid-i Cenâb-ı Ali, bendlerle yazılan manzumeleri de dahil ettiğimizde 251 beyittir. Takriz bölümündeki manzumeleri de hesaba kattığımızda ise beyit sayısı 259'a ulaşmaktadır.

Süleyman Celaleddin; eserinde Hz. Ali sevgisini esas almış, bazen de dinî-tasavvufî mahiyette beyitlere yer vermiştir. Şair; Hz. Ali'den bahsettiği beyitlerde onun şahsiyetini Sünnî İslam inançları dairesinde tanıtmış, onun diğer halifeler gibi Hz. Peygamber'in yolundan gittiğini belirtmiştir.

Süleyman Celâleddin'in mevlidi, önceki asırlarda yazılmış aynı türdeki manzumelerden bazı yönleriyle farklıdır. Her şeyden önce mevlidin dili, diğer mevlidlere göre daha ağırdır. Bunda şairin mutasavvıf kişiliğinin ağır basması ve diğer mevlid müelliflerine nazaran divan şiiri geleneğine daha yakın olması etkilidir. Süleyman Celâleddin'in mevlidini diğer mevlidlerden ayıran en önemli farklarından biri de eserin müstakil olarak basılmış olmasıdır. Ayrıca şair, diğer mevlidlerde olduğu gibi sadece tahkiyevî bir üslupla Hz. Ali'nin doğumundan bahsetmemiş; eserinde dinî, tasavvufî içerikli manzumelerin yanı sıra tevhid, münâcât, na't, dört halife övgüsü, ilahî gibi nazım türlerine de yer vermiştir.

1.5. Mehmed Şemseddin'in Mevlidi

1866-1936 yılları arasında yaşayan Mehmed Şemseddin Efendi (Ulusoy), pek çok eser kaleme almış velud bir şahsiyettir¹¹.

Mehmed Şemseddin'in şehir tarihiyle ilgili eserlerinin yanı sıra büyük bir kısmı Hz. Peygamber başta olmak üzere Ehl-i Beyt ve tasavvuf büyüklerine dair yazılmış şiirlerinin bulunduğu "Eş'âr-ı Şemsî" isimli bir de divanı bulunmaktadır. Mehmed Şemseddin Efendi, Hz. Peygamber ve Ehl-i Beyt'ine beslediği duyguları ifade etmek için bir de Mevlid te'lif etmiştir.

Bursa'da yazılan ve muhtevasında Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin'e söylenmiş mevlidlerin bulunduğu "Mesâr-ı Şemsü'l-Mısri Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedi" isimli eseri, 1924 yılında Mısır'da basılmıştır. Bu mevlid, Mustafa Kara tarafından Latin harflerine aktarılmıştır.

Mevlid, mensur bir dibaceyle başlar. Müellif dibace bölümünde Hz. Peygamber için birçok mevlid yazıldığını fakat hiçbirinin Süleyman Çelebi'nin eseri kadar meşhur olmadığını ifade etmektedir. Ceddinden Akif Efendi'nin bir mevlid tanzim ettiğini söyleyen Mehmed Şemseddin Efendi, kendisinin de Hz. Peygamber'i öven muhtasar bir mevlid yazmak istediğini belirtir.

Mesnevî nazım şekliyle söylemiş olduğu bir tevhid manzumesiyle mevlidine başlayan şair, ardından Hz. Peygamber'in nurunun yaratılmasından bahseder. Mehmed Şemseddin, "Mebhas-ı Velâdet-i Seniyye" başlığı altında ise Hz. Muhammed'in

doğum hadisesini anlatmış, daha sonra ise klasik mevlidlerde olduğu gibi Hz. Peygamber'in mucizelerinden ve Miraç Gecesi'nden bahseden manzumeler yazmıştır. Bu manzumelerin ardından bir münâcât gelmektedir.

Mehmed Şemseddin Efendi, eserinde Hz. Peygamber dışında Hz. Ali, Hz. Fâtıma, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin için de birer mevlid yazmıştır. Hz. Ali mevlidi, Hz. Muhammed için yazılmış olan mevlidin ardından gelmektedir.

Şairin manzumesinde geçen bir beyitten Yemîni'nin Fazilet-nâmesi'ni okuduğu ve eserden etkilendiğini anlamaktayız:

Bak Fazilet-nâmede yazmış kerâmetin temâm

Medhi vasfı mümkün olmadı 'Alîniñ ey hümâm

(Şemseddin, 1924: 19).

Mevlid, aruzun "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün" kalıbıyla söylenen ve besmele-nin faziletlerinin ifade edildiği bir mesnevîyle başlamaktadır. Manzume daha sonra Ehl-i Beyt'in övüldüğü beyitlerle devam etmektedir.

12 beyitlik bu mesnevînin ardından "Sebeb-i Te'lif" başlıklı bölüm gelmektedir. 44 beyitlik bu mesnevî, aruzun "Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün" vezniyle nazmedilmiştir. Şair, burada Ehl-i Beyt âşığı olduğunu ifade eder. Bunun ardından ise nûr-ı Muhammedî'nin yaratılmasından bahseder. Nûr-ı Muhammedî, bütün peygamberlerin ardından Hz. Peygamberin dedesi Abdülmüttalib'e kadar gelir. Bu nur daha sonra Hz. Peygamber'in babası Abdullah ve Hz. Ali'nin babası Ebû Tâlib'e geçerek ikiye bölünür. Şair, dolayısıyla Hz. Peygamber'in ve Hz. Ali'nin yek vücut olduğunu söyler.

Mehmed Şemseddin, bu beyitlerin ardından Hz. Ali'nin doğumunu tahkiyevî bir üslupla anlatmaya başlar. Buna göre Fâtıma bintü'l-Esed hamiledir. Bu sırada Hz. Peygamber otuz yaşlarındadır. Hz. Ali, Fil Hadisesi'nden otuz yıl sonra Receb ayında dünyaya gelmiştir. Bu tarih, aynı zamanda nevrüza da tesadüf etmektedir. İleride daha da ayrıntılı olarak bahsedeceğimiz gibi Hz. Ali'nin doğumu mevlid metinlerinde çoğunlukla nevrüzla birlikte zikredilmektedir:

Hem tesâdüf eylemişdi rûz-ı nevrûza o gün

'Âleme bahş-ı sa'âdet olmuş idi işbu gün (Şemseddin, 1924: 19).

Mehmed Şemseddin de diğer mevlidlerde olduğu gibi Hz. Ali'nin Ka'be'de dünyaya geldiğini söylemektedir:

Dogdı beyt-i Ka'be'de 'izz ü şerefle Murtazâ
Kimseye olmuş degildir bu nasib olmaz daha

(Mehmed Şemseddin, 1924: 19).

Hz. Ali doğduktan sonra annesinin sütünü emmeyi reddetmiş, Hz. Peygamber'i görmek istemiştir. Hz. Muhammed'i görünce de onun tükrüğünden emmiştir:

İbtidâ rîk-i cenâb-ı Mustafa'yı itdi mass

Bir vücûddur 'ayn-ı rûhdur haklarında geldi nass

(Mehmed Şemseddin, 1924: 20).

Şair, Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'i öven beyitlerin ardından dua bölümü ile manzumesini bitirmiştir. Mevlid metni, toplam 66 beyittir. Mehmed Şemseddin Efendi'nin mevlidi, diğer mevlid metinlerine göre daha kısadır. Fakat şair, mevlidini dibace bölümünde örnek aldığını söylediği Süleyman Çelebi gibi sehl-i mümteni tarzında yazmaya çalışmıştır. Ayrıca Mehmed Şemseddin'in mevlidi, Ehl-i Beyt'in bütün üyelerini kapsamaktadır. Bu yönüyle de diğer mevlidlerden ayrılmaktadır.

1.6. Tâhirü'l-Mevlevî'nin (?) Mevlidi

Şairlik, yazarlık, Mevlevî dedeliği, gazetecilik, müderrislik, mesnevihanlık ve edebiyat tarihçiliği gibi çok yönlü bir kişiliğe sahip olan Tâhirü'l-Mevlevî'nin¹² en önemli eserlerinden biri hiç şüphesiz Mesnevî şerhidir.

Tâhirü'l-Mevlevî bu eserinin 5. cildinde "Rikabdarın: Yâ Emirelmü'minin, Beni Öldür de Bu Kazadan Kurtar, Diye Her Vakit Hazret-i Ali Kerremallahü Vecheye Yalvarması" başlığı altında Hz. Ali'nin faziletlerinden bahseder. Hz. Ali'nin kendisine suikast düzenleyen rikabdarını bile affettiğini söyleyen Tâhirü'l-Mevlevî, onun bu davranışını ta beşikten başlayarak Hz. Peygamberin terbiyesinde yetişmesine bağlamaktadır (Tâhirü'l-Mevlevî, 1966: I/1803). Müellif, bunları söyledikten sonra sade bir dille yazıldığını söylediği Hz. Ali mevlidini örnek olarak verir. Bu bölümde Tâhirü'l-Mevlevî, manzumenin kime ait olduğunu söylememektedir. Manzume kendisine mi aittir, yoksa başka birine mi kitaptaki ifadelerden bunu anlamak mümkün olmamaktadır. Buna karşın Tâhirü'l-Mevlevî'nin ilim adamı kimliği düşünüldüğünde eğer manzume başka birine ait olsaydı en azından kaynak göstermesi beklenirdi. Müellif bunu yapmadığına göre ya manzume kendisine aittir ya da müellifi bilinmeyen yani lâ-edrî niteliğinde bir manzumedir. Biz ihtiyatlı olmak kaydıyla müellifin şair ve edebiyatçı kimliğini de dikkate alarak manzumenin Tâhirü'l-Mevlevî'ye ait olabileceğini düşünüyoruz.

Ayrıca mevlidin ilk beytinde geçen “Beş yüz doksan birdi sâl-i Milâdî” ifadesi, manzumenin Cumhuriyet döneminde yazıldığına işaret etmektedir. Bilindiği gibi milâdî takvim 26 Aralık 1925’de kabul edilmiştir.

Mevlid, 11’li hece ölçüsünde yazılmış 33 beyitten müteşekkildir. Beyitler kendi arasında kafiyeli yazılmasına rağmen manzumenin nazım şekli mesnevî değildir. Mevlidin başlığı yoktur. Mevlidde, Hz. Ali’nin doğum hadisesinin yanı sıra hicretteki rolü ve altmış üç yaşındayken şehid edilişi de anlatılmıştır. Manzume, bu yönüyle Hz. Muhammed için yazılmış mevlidleri hatırlatmaktadır. Tahkiyevî bir üslupla yazılmış olan manzumede yer yer Arapça ve Farsça kelimelere rastlansa da oldukça sade bir dil kullanılmıştır.

Mevlidin 1-16. beyitleri arasında Hz. Ali’nin doğumundan bahsedilmektedir. Bu bölümde şair; doğum hadisesinin Ka’be’de gerçekleştiğini, Hz. Ali’nin milâdî 591 yılında doğduğunu, isminin Hz. Peygamber tarafından verildiğini ve Hz. Peygamber’in dilini emdiğinden bahsetmektedir.

Müellif doğum hadisesini anlattıktan sonra Hz. Ali’nin hiç puta tapmadığını, Hz. Peygamber hicret ederken ona yardım ettiğini, birçok gazada kahramanlıklar gösterdiğini ve altmış üç yaşında iken mescidde şehit edildiğini söyler. Şair, bunların ardından Hz. Ali’yi öven beyitlerle manzumeyi bitirir.

Muhtemelen Tâhirü’l-Mevlevî’ye ait olan bu mevlid, kısa bir manzume olmasına karşın Hz. Ali’nin doğumuyla ilgili birçok motifi içermektedir. Eser, incelediğimiz mevlidler içinde en kısa olanıdır.

1.7. Şemsettin Kubat (Yoksul Derviş)’in Mevlidi

Asıl adı Şemsettin Kubat olan günümüz halk şiirinin önemli temsilcilerinden olan Yoksul Derviş¹³, Hz. Ali sevgisini dile getirdiği bir mevlid te’lif etmiştir. Bu eser, elimizdeki bilgilere göre âşık edebiyatındaki ilk ve tek örnektir. Yoksul Derviş, mevlidinde hece ve aruz vezni birlikte kullanmıştır. Hecede 8 ve 11’li kalıpları, aruzda da Süleyman Çelebi gibi “Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/Fâ’ilün” kalıbını kullanmıştır.

Şemsettin Kubat’ın Hz. Ali Mevlidi, 1993 yılında yayımlanmış olduğu “Nefeslerin Özü” isimli kitabında yer almaktadır. Fakat şair, mevlid üzerinde ilerleyen zaman içerisinde bazı düzeltmeler ve ilaveler yapmıştır. İncelememizde Şemsettin Kubat’ın 3 Temmuz 2009’da Yrd. Doç. Dr. Doğan KAYA’ya verdiği mevlid metninin son hâlini esas aldığımızı belirtmek istiyoruz.

Mevlid “Dinleme” denilen “Bu mevlidi dinler iken” şeklinde tek ayaklı 8 heceli 14 dörtlük olan bir şiirle başlamaktadır. Daha önceki mevlid metninde yer almayan bu bölümde şair, mevlidin nasıl dinlenmesi gerektiğinden bahseder. Buna göre mevlid dinlenirken kesinlikle konuşmamalı, kimseye selam vermemeli, abdestsiz halkaya katılmamalıdır.

“Dinleme” kısmından sonra, şairin “Okuma” başlığını verdiği 8 heceli 12 dörtlük olan ve “Muhammed Ali aşkına” tek ayağını kullandığı kısım ile “Düvaz” başlıklı ve “Allah ayırmasın On ik’İmam’dan” şeklinde tek ayaklı, 11 heceli ve 3 dörtlük olan kısım gelmektedir.

Bu üç şiirden sonra “Bismillâhirrahmânirrahîm” denilerek yine tek ayakla “Hazret-i Ali’nin mevlidine gel” diye 14 dörtlük olarak birtakım olağanüstülüklerle birlikte Hz. Ali’nin doğumu hikâye edilmektedir:

Kâbe-i Şerif te dünyaya gelir
Hazret-i Resul’ün nurunu alır
İnkâr olanlara Zülfikar çalar
Hazret-i Ali’nin mevlidine gel

...

Kâbe’nin putları döküldü yere
Zelzele düştü o Beyt-i Şerif e
Cümle melekler de hep indi yere
Hazret-i Ali’nin mevlidine gel

Bunu “Fâ’ilâtün/ Fâ’ilâtün/Fâ’ilün” kalıbıyla 27 beyit olarak Hz. Ali doğduktan sonra vukû bulan hadiselerin anlatıldığı kısım izlemiştir. Bu bölümde şair, Hz. Ali’nin nevruz günü doğduğunu söyleyerek doğumla birlikte gerçekleşen bazı olağanüstü olayları da anlatır:

Ali’nin doğduğu Nevruz günüdür
Şevk veren âleme Şah’ın nurudur
Gerek bu kısım gerekse yine sözünü edeceğimiz diğer aruzlu kısımlar;
Fâ i lâ tün Fâ i lâ tün Fâ i lâ t
Oku Muhammed Ali’ye salâvat

beytiyle sona erdirilmiştir. Aruz vezniyle yazılmış olan şiirlerin tamamı bu vezinlidir. Ardından 28 beyit boyunca Hz. Ali’nin kişiliği ve faziletleri anlatılmıştır. Bunu takip eden 21 beyitte ise Hz. Ali övülmüştür.

Yoksul Derviş, daha sonra 8 heceli ve 6 dörtlük olarak mevlidine devam etmiş ve her dörtlüğün sonuna aşağıdaki beyti ilave etmiştir:

Lâ-fetâ illâ Ali lâ seyfe illâ Zülfikâr
Her kazayı her belayı defeden Perverdigâr

Şair tekrar aruz veznine yönelmiş, 18 beyitte Alevi-Bektaşî inancı doğrultusunda Hz. Ali'nin bazı kerametlerine yer vermiştir.

Bunu 22 beyitten oluşan “Merhaba” faslı izlemiştir. Merhaba faslında sonra 8 heceli ve 5 dörtlükten oluşan Hz. Ali'nin yiğitliğinin anlatıldığı kısım gelmektedir. Ardından gelen 22 beyitte Hz. Ali'nin, Hz. Muhammed ve dört büyük melekelerle olan yakınlığı anlatılmıştır. Sonraki bölümde, yazılan bu mevlidin güzelliği 48 beyitte ifade edilmiştir.

Mevlid, 3 dua şiiriyle devam ettirilmiştir. Bunlar; 8 heceli 6 dörtlük, 11 heceli 13 dörtlük, 11 heceli 10 dörtlük şeklindedir.

Dua şiirlerini “Şerbet Deyişi” olarak isimlendirilen 4 manzume takip etmektedir. Şiirlerin birisi 11, diğerleri 8 hecelidir.

Yoksul Derviş, mevlidinde manzum bölümlerin çoğunda mahlasını kullanmıştır. Hz. Ali Mevlidi 7-8 yıl Emirdağ'da kendisi tarafından, son 1-2 yıl içinde de Eskişehir'de Hacı Bektaş Dergâhı'nda bacıyan zümresi tarafından okunmaktadır.

2. Hz. Ali Mevlidlerinin Genel Özellikleri

Tespitlerimize göre Türk edebiyatında Hz. Ali için yazılmış mevlid sayısı yedidir. Bu yedi mevlid dışında Ali Ulvi Baba'nın “Bektaşî Makâlâtı” adlı eserinin arka sayfasında müellifin basılacak eserleri arasında “Mevlûd-ı Hazret-i İmâm Ali Kerremallahu Vecheh” isimli bir eserden bahsedildiğini belirtelim. Fakat bu eserin basılıp basılmadığına dair bir bilgiye ulaşamadık¹⁴. Bu mevlidler dışında da Hz. Ali için mevlid yazılmış olmalıdır. Zaman içerisinde kütüphanelerde veya özel koleksiyonlarda bu türde eserlerle karşılaşmak mümkündür.

Genel anlamda İslam dünyasında özelde ise Türk kültüründe Hz. Ali'ye duyulan sevgi ve saygının derinliği düşünüldüğünde bu sayının aslında az olduğu görülecektir.

2.1. Mevlidlerin Şekil Özellikleri

Hız. Ali mevlidleri şekil özellikleri bakımından ortak ve farklı birçok hususiyet arz etmektedir. Elimizdeki mevlidlerden sadece bir tanesi müstakil olarak basılmış, diğerleri ise bir divan, mesnevî ya da kitap içinde yer almıştır. Süleyman Celâleddin'in mevlidi müstakil olarak basılmıştır. Diğer mevlidlerden Caferî ve Necmî Ali'ye ait olan mevlid metinleri ise şairlerin divanlarında yer almaktadır. Tarih itibarıyla en eski mevlid metni olan Yemîni'nin Hız. Ali mevlidi, bilinen tek

eseri olan Faziletnâme içinde yer almaktadır. Mehmed Şemseddin'in Hz. Ali mevlidi, mündericatında Ehl-i Beyt'e ait olan mevlidlerle birlikte kitap olarak basılmıştır. Yoksul Derviş'in mevlidi, "Nefeslerin Özü" adlı kitabında yayımlanmış, şair daha sonra bu mevlid metni üzerinde bazı değişiklikler yapmıştır. Tâhirü'l-Mevlevî ise mevlidine, Mesnevî şerhi içinde yer vermiştir.

Mevlidler, farklı asırlarda ve dönemlerde yazıldığı için dil özellikleri bakımından çeşitlilik arz etmektedir. Yemini'nin mevlidi, hem kelime hazinesi hem de bu kelime hazinesinin ses ve şekil bilgisi bakımından büyük ölçüde Eski Anadolu Türkçesinin izlerini taşımaktadır. Aslında eser, yazıldığı dönem itibarıyla bir geçiş dönemi eseri özelliği de ihtiva etmektedir. Mevlidin dili oldukça sadedir. XVI. asırda telif edilmiş olan Caferî'nin mevlidi de sade bir dil ile yazılmıştır. Aynı şekilde Necmî Ali de mevlidini sade bir dille nazmetmiştir. Mehmed Şemseddin, mesnevîsinin başındaki methiye türündeki bölüm hariç oldukça anlaşılır bir dil kullanmayı tercih etmiştir. Tâhirü'l-Mevlevî de kısa mevlidinde anlaşılır ve sade bir dil kullanmıştır. Yoksul Derviş ise bir halk ozanı olması hasebiyle gerek aruzla gerekse heceyle yazdığı manzumelerinin tamamında sade bir Türkçe ile karşımıza çıkmaktadır. Bütün bunlara karşın Hz. Ali mevlidleri içinde Süleyman Celâleddin'in mevlidi, dil özellikleri bakımından diğerlerinden ayrılmaktadır. Özellikle tevhid, münâcât ve na' gibi bölümlerle, methiye muhtevalı manzumelerde ağdalı bir dil kullanan şairin, Hz. Ali'nin doğumundan bahsettiği bölümlerde daha sade bir dil tercih ettiği görülmektedir.

Aynı zamanda halk ozanı olan Yoksul Derviş'in manzumesinin önemli bir kısmı da dahil olmak üzere mevlid metinlerinin tamamı, divan şiiri geleneğine uygun yazılmıştır. Yemini, Caferî, ve Mehmed Şemseddin mevlidlerinin tamamını mesnevî nazım şekliyle kaleme almışlardır. Tâhirü'l-Mevlevî'nin manzumesi ise kendi arasında kafiyeli beyitler hâlinde yazılmasına rağmen aruz vezniyle değil hece ölçüsüyle nazmedilmiştir. Mevlidini, mesnevî nazım şekliyle söyleyen Süleyman Celâleddin manzumesinde yer yer kaside, gazel ve dörtlülere de yer vermiştir. Necmî Ali ise manzumesini, terkib-i bend nazım şekli ile söylemiştir. Yoksul Derviş'in mevlidinde, halk şiiri geleneğine uygun olarak hece vezniyle yazılmış dörtlülükler bulunduğu gibi aruz vezniyle nazmedilmiş beyitlere de rastlanmaktadır.

Mevlid manzumelerinde ağırlıklı olarak birbirinden farklı vezinlerin tercih edildiği görülmektedir. Bu bağlamda mevlidlerin şekille ilgili genel özellikleri, tablo hâlinde aşağıda gösterilmiştir:

Şairin Adı	Mevlidin nazım şekli	Vezni	Beyit veya dörtlük Sayısı
Yemini	Mesnevi	Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün	217
Caferi	Mesnevî	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	246
Necmî Ali	Terkib-i bend	Mef'ûlü/Mefâ'ilü-Mefâ'ilü/Fe'ülün	75
Süleyman Celâleddin	Mesnevi (Kaside, gazel...)	1. Mefâ'ilün/Mefâ'ilün/Fe'ülün 2. Fe'ilâtün/Fe'ilâtün/ Fe'ilâtün/Fe'ilün 3. Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün 4. Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün 5. Müstef'ilün/Müstef'ilün	259
Mehmed Şemseddin	Mesnevi	1. Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün 2. Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	66
Şemseddin Kubat	Kıta	8 ve 11'li hece ölçüsü	113 dörtlük
	Mesnevi	Fâ'ilâtün/Fâ'ilâtün/Fâ'ilün	186 beyit
Tâhirü'l-Mevlevî (?)	Beyitler hâlinde	11'li hece ölçüsü	33

2.2. Mevlidlerin Muhteva Özellikleri

Mevlidlerin genel özelliklerine baktığımızda hemen hepsinin öncelikle besmele ve hamdele ile başladığı görülmektedir. Besmele, hamdele ve tevhid bölümleri Süleyman Celâleddin ve Mehmed Şemseddin'in mevlidlerinde ayrı başlıklar altında yer almaktadır. Necmî Ali ve Tâhirü'l-Mevlevî, manzumelerinde doğrudan konuya giriş yapmıştır. Süleyman Celâleddin'in mevlidinde ise diğerlerinden farklı olarak münâcât, na't, dört halife övgüsü, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin medhiyesi, dibace gibi bölümler de yer almaktadır. Bu bakımdan Süleyman Celâleddin'in mevlidinin diğer benzerlerinden ayrıldığını görmekteyiz.

Dini-edebî türlerdeki geleneğe uygun bir biçimde besmeleyle başlayan bu mevlidler, daha sonra genellikle Hz. Ali'nin doğumunun anlatıldığı ve çoğunlukla tahkiyevî bir üslubun tercih edildiği bölümle devam eder. Asıl hikâyenin anlatılmaya başlandığı bölümlerden önce sadece Süleyman Celâleddin ve Mehmed Şemseddin "dibâce" veya "sebeb-i te'lif" başlıklı bölümlere yer vermişlerdir. Adı geçen müellifler, bu bölümlerde eserlerini neden nazmettiklerinden bahsetmişlerdir.

Yemîni ve Caferî, Hz. Ali'nin mevlidini, sahâbeden bazı râvîlere dayandırmıştır. Bu özellik diğer mevlidlerde bulunmamaktadır.

Çok fazla hacimli olmayan bu mevlidlerde öncelikle Hz. Muhammed'in nuruyla birlikte Hz. Ali'nin nurunun yaratılması, bu nurun peygamberler vasıtasıyla Ebû Tâlib'e kadar gelmesi, ondan Fâtıma bintü Esed'e geçmesi, Fâtıma'nın hamile kalması, doğum öncesinde gerçekleşen olağanüstü olaylar, Hz. Ali'nin Ka'be'de doğması, doğduktan sonra Hz. Muhammed'in tükürüğünü emmesi ve Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin yakınlıklarına dair birçok bahis işlenmektedir.

Buna karşın bazı Hz. Ali mevlidlerinde farklı hikâyelere de rastlamaktayız. Örneğin; Yemîni, Hz. Ali'nin doğumundan önce Fâtıma'nın, Hz. Peygamber'in yanına gelerek bir erkek çocuğu olması için dua etmesini istediğini söylemiştir. Buna karşılık Hz. Peygamber de Fâtıma'nın dileğinin yerine gelmesi için kurban kesmesini tavsiye etmiştir. Hz. Ali'nin doğumuyla ilgili bu olay, sadece Yemîni'nin mevlidinde yer almaktadır. Caferî ve Necmî Ali ise Hz. Ali'nin doğumundan önce Ebû Tâlib'in bir evliya ile karşılaştığını ve bu evliyanın Hz. Ali'nin doğumunu müjdelediğini söylemektedir. Aslında doğum hadisesinden önce mevlidlerin tamamında kısaca Ebû Tâlib'den bahsedilmektedir.

Ayrıca Tâhirü'l-Mevlevî'nin mevlidinde diğerlerinden farklı olarak Hz. Ali'nin hicretteki rolü ve şehit edilişi de anlatılmıştır.

Hz. Ali mevlidlerinde rastladığımız bir diğer önemli özellikle ise Hz. Muhammed için yazılmış mevlidlerde sıkça rastladığımız "merhaba" faslının yer alıyor olmasıdır. Süleyman Celâleddin ve Yoksul Derviş'te rastladığımız bu bölüm, şairlerin Hz. Peygamber mevlidlerinden etkilendiğini de göstermektedir.

Hz. Ali'nin isminin konulması da mevlidlerde farklı şekillerde işlenmiştir. Yemîni, Yoksul Derviş ve Tâhirü'l-Mevlevî; Hz. Ali'nin isminin, Hz. Muhammed tarafından konulduğunu söylemektedir. Buna karşılık Caferî Allah'tan gelen bir vahiyyle, Süleyman Celâleddin ise babası Ebû Tâlib'in isteğiyle bu ismin konulduğunu ifade etmektedir. Hz. Ali'ye isim konulmasıyla ilgili bölümler mevlidlerde birer motif olarak yer almaktadır.

Hz. Ali'nin doğum tarihiyle ilgili olarak mevlidlerde onun çoğunlukla Fil Hadisesi'nden otuz yıl sonra veya Hz. Peygamber otuz yaşında iken dünyaya geldiğinden bahsedilir. Sadece Tâhirü'l-Mevlevî, Hz. Ali'nin doğduğu yılı rakamsal değerlerle ifade etmiştir.

Hz. Ali mevlidlerinin ortak noktalarından biri de Hz. Peygamber ile Hz. Ali'nin yakınlığının sık sık vurgulanmasıdır. Şairler, özellikle manzumelerinin sonunda ya Hz. Peygamber'in ağızından dökülen sözlerle ya da kendi düşüncelerinden

hareketle bu yakınlığa vurgu yapmışlardır. Hz. Ali'nin anne karnındayken ve doğduktan sonra Hz. Muhammed'le konuştuğunu belirten şairler, her ikisinin dostluklarının ne kadar kuvvetli olduğunu bu suretle belirtmişlerdir. Öyle ki mevlid müellifleri, Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin nurunun birlikte yaratıldıklarını bile söylemektedirler.

Mevlid metinlerinde Hz. Muhammed'in Hz. Ali için söylemiş olduğu hadislere de iktibas veya telmih yoluyla değindiklerini görmekteyiz:

Bana nezr eyle ol oğlan benümdür
Etümdendür eti kanı kanumdur¹⁵ Yemîni (Tepeli, 2002: 117).

Sen bana dünyâ vü âhir yâ Ahî
Hem vezîrsün hem birâder hem vasî¹⁶ Caferî (M/102a).

Mahrem-i hacle-geh-i zât-ı Betûl
Sırr u sırruh¹⁷ buldı bu yüzden vusûl
...
Bu hadis tercemesi vâzıh celi
Şehr-i ilmim kapusu oldu 'Ali¹⁸ Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 213-214)

Yüksek ahlâkını Nebî de över,
Aliyi seveni Allah da sever.

Onun düşmanına düşmandır Allah.
Peygamber dedi ki : *âdi men âdâh*¹⁹ (Tâhirü'l-Mevlevî, 1966: 1805).

3. Hz. Ali Mevlidlerinde Motifler

Hz. Muhammed için yazılan mevlidlerde olduğu gibi Hz. Ali mevlidlerinde de bazı motifler kullanılmıştır. Yaygın olarak sözlü kültüre ait olan bu motifler, aynı zamanda Hz. Ali ile ilgili inanışların da bir yansımasıdır.

3.1. Nur Motifi

Hz. Peygamber için yazılan mevlidlerde sıkça rastladığımız Nûr-ı Muhammedî, bir motif olarak hemen hemen bütün mevlid müellifleri tarafından kullanılan bir kavramdır. Nûr-ı Muhammedî, Hz. Muhammed'in ruhunun, âlemin yaratılışından önce mevcut bir varlık olduğunu ifade için kullanılan bir ıstılahtır. İslam inancında tartışmalı bir konu olsa da genellikle mutasavvıflar, Hz. Peygamber'in

mukadder cevherinin her şeyden önce ve kesif parlak bir nokta hâlinde yaratıldığına ve diğer bütün ruhların ondan çıktığına inanmışlardır (Massignon, 1964: 162). Allah'tan başka hiçbir şey yokken ilk defa Hakikat-ı Muhammediyye var olmuş, bütün yaratıklar bu hakikatten ve onun için yaratılmıştır. Yani âlemin var oluşunun gayesi, bu hakikattir (Demirci, 1997: 179). Bu inanişaya göre Hz. Muhammed yaratılışın hem sebebi hem de amacıdır. Hemen hemen bütün dinî-edebî şiirlerde telmih ya da iktibas yoluyla yer alan “Levlâke levlâk lemâ halaktü'l-eflâk” (Sen olmasaydın yeri göğü yaratmazdım) kudsi hadisi veya Hz. Peygamber'in “Âdem daha toprak ve su arasında iken, ben nebî idim.” şeklinde rivayet edilen hadisi, bu inanişaya işaret etmektedir.

Yine birçok mutasavvıfa göre Nûr-ı Muhammedî, Hz. Adem'den itibaren bütün peygamberlere tevârüs yoluyla geçmiş, sonunda Hz. Peygamber'in babası Abdullah'a, ondan Âmine'ye ulaşmıştır. Süleyman Çelebi, bu inanişaya ilgili olarak mevlidinde şunları söylemektedir:

Mustafâ rûhunu evvel kıldı var
Sevdi onu ol Kerîm ü Girdigâr

...

Cümle-i eslâb u erhâmdan o nûr
Cilve vü cevânile kıldı ubûr

(Pekolcay, 1980: 64-75).

Bu motif, birçok mevlidde aynı şekilde tekrar edilmiştir. Muhtemelen bu mevlidlerin tesiriyle Hz. Ali için yazılan mevlidlerde de aynı motife rastlamaktayız. Buna göre Hz. Ali'nin nûru, Hz. Muhammed ile birlikte yaratılmıştır. Caferî, bu inanişayı Hz. Peygamber'in nurunun nebilere, Hz. Ali'nin nurunun ise velilere geçtiği şeklinde yorumlamak suretiyle ifade etmiştir:

Bil önürdiden yarattı bir nûr
Ol Kerîm ü ol Rahîm ü ol Gafûr

Ol benüm nûrumdı hem nûr-ı 'Ali
Andan oldu her nebî ve her velî

Caferî (M/97b).

Aynı şekilde Süleyman Celâleddin, Mehmed Şemseddin ve Yoksul Derviş de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin aynı kaynaktan doğan nurlar olduğunu söylemiştir.

Nahl-i gülzâr-ı tecelliden zuhûr
İtdi iki gonca-i sad-berg-i nûr

Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 214).

Nûr-ı vahidden vücûda didi geldin Mustafâ
Bizi tefrik eylemez illâ meger münkir ola

(Mehmed Şemseddin,
1924: 20).

“*Vâhidin min nûr*” adının kandili
Birisi Muhammed birisi Ali

Yoksul Derviş

3.2. Nar Motifi

Asırlar boyunca yarı göçebe hayat süren Türk milleti tabiatla iç içe yaşamış, bunun sonucunda tabiattaki çeşitli unsurları birtakım özellikleriyle kültürünün, inancının bir parçası saymıştır. Bu inanışla, tabiattaki birçok canlı ve cansız varlığın kutsiyet kazanmasına, gerçek özelliklerinin yanında sembolik birtakım anlamların yüklenmesine sebep olmuştur. Bunlardan biri olan elma; birçok destan, halk hikâyesi ve masalda “zürriyet motifi” olarak değerlendirilmiş ve neslin devamını sağlayan bir meyve olarak görülmüştür (Cemiloğlu, 1995: 178-199). Tahir ile Zühre hikâyesinde padişahın, yolda rastladığı dervişin verdiği elma sayesinde bir oğlunun olması (Türkmen, 1983: 179); Hikâyet-i Kerem Han’da bir dervişin elmayı ikiye bölüp yarısını Şah’a, yarısını Keşiş’e vermesi sonucunda kahramanların çocuklarının olması (Tuğrul, 1944: 439), elmanın üreme sembolü olarak kullanıldığını gösteren birkaç örnektir. Aynı şekilde Hızır, derviş ya da bir pîrin verdiği elma vasıtasıyla gebe kalma motifi; Kirmanşah, Latif Şah, Adil Şah, Melik Şah ile Güllü Han, Şah İsmail, Elif ile Mahmut, Arzu ile Kamber, Asuman ile Zeycan, Kerem ile Aslı, Âşık Garip gibi hikâyelerde de görülmektedir (Alptekin, 1997: 382).

Türk kültüründe elmanın yanı sıra nar da zürriyetin başlıca sembollerinden birisi olarak kabul edilmiştir. Yenilen meyve vasıtasıyla gebe kalma inancının yansımalarından biri olan nar, cennet meyvesi olarak kabul edilmiştir. Bu yüzden nar yenirken bir tanesinin bile yere düşürülmemesi gerektiği inancı Türk toplumunda yaygın bir müsterektir (Ergun, 2002: 794).

Caferî ve Necmî Ali’ye ait mevlidlerde özellikle narın, doğurganlığın simgesi olarak kullanıldığını görmekteyiz. Caferî, mevlidinde Ebû Tâlib’in Misrim adında bir evliyanın yanına vardığını, bu zâtın Ebû Tâlib’e yakında bir erkek çocuğu olaca-

ğını müjdelediğini söyler. Ebu Tâlib ise Misrim'e ancak cennetten yiyecek getirirse ona inanacağını ifade eder. Bunun üzerine Misrim dua eder ve cennetten bir tabak üzüm, incir ve nar gelir. Caferî'ye göre Fâtıma'nın gebeliğinin sebebi Ebû Tâlib'in yediği bu meyvelerdir:

Bir tabak engûr u incîr ü enâr
Oldı gâ'ibden hem ol dem âşikâr

...

Yidi çün cennet ta'âmın ol velî
Oldı andan nutfe-i pâk-i 'Alî

Caferî (M/98b).

Necmî Ali'nin mevlidinde ise sadece narın ismi geçmektedir. Hikâyeye göre dervişin biriyle karşılaşan Ebû Tâlib, ondan oğlunun olacağı müjdesini alır. Bunun üzerine Ebû Tâlib, dervişe kurumuş bir hâlde bulunan nar ağacını göstererek ağacı meyveli hâle getirirse ona inanacağını söyler. Derviş, dua eder ve ağaç yeşillenir; daha sonra ağaçtan kopardığı bir narı Ebû Tâlib'e verir. Ebû Tâlib narın yarısını kendi yer, yarısını da eşi Fâtıma'ya götürür. Bu olayın sonucunda Fâtıma gebe kalır:

Nısfın yidi Bû Tâlib o nârın dahı kendi
Nısfını dahı ehli yidi nârı begendi

Ol Fâtıma-i bint-i Esed hâmile kaldı
Bû Tâlib o dem oldı dil ü cân ile handân

Necmî Ali
(Divan, 24a-24b).

3.3. Doğumun Müjdelenmesi

Yemînî, Caferî ve Necmî Ali'ye ait mevlid metinlerinde rastladığımız önemli motiflerden biri de Hz. Ali'nin doğumunun önceden müjdelenmiş olmasıdır. Yemînî, Hz. Muhammed'in Fâtıma'ya bir oğlu olacağını müjdelemesini aşağıdaki beyitlerde şöyle ifade etmektedir:

İrisersin murâduna i ana
Er oğlan getirisersin cihâna

Yemînî (Tepeli, 2002: 117).

Aynı şekilde Caferî ve Necmî Ali de Hz. Ali'nin doğumunun önceden müjdelendiğini ifade etmektedir. Buna göre Caferî, Misrim adında bir zatın Ebû Tâlib'e oğlunun olacağı müjdesini verdiğini söylemektedir. Misrim'in adı Fuzûlî'nin Hadikatü's-Süedâ'sında Müsrim olarak geçmektedir. Eserde, Hz. Muhammed ve Hz. Ali'nin doğumlarını müjdeleyen yine Müsrim adında yüz doksan yaşlarında bir zattır (Güngör, 1987: 179-180). Muhtemelen Caferî, Fuzûlî'nin bu eserini görmüş olmalıdır:

K'ola senden bir ogul bî-cürm ü 'ayb
Hem veliyy-i Hak ola bî-şek ü reyb

Çünkü ola zâhir ol ey nîk ü nâm
Diyesin Misrim sana virdi selâm

Caferî (M/98a-98b).

Necmî Ali, Caferî'nin manzumesinde geçen hikâyenin bir benzerini anlatmaktadır. Bu hikâyeye göre Ebû Tâlib, mübarek bir zâtın yanına gitmiştir. Bu zât, Ebû Tâlib'e bir oğlu olacağını söyler. Buna göre Hz. Muhammed otuz yaşına girdiğinde bu çocuk doğacaktır:

O düşe ana rahmine esrâr-ı Hudâ'dan
Otuz yaşına girdi Muhammed bu ne esrâr

Necmî Ali
(Divan, 23b).

3.4. Doğum Öncesinde Meydana Gelen Olağanüstülükler

Hz. Ali mevlidlerinde karşımıza çıkan bir diğer önemli motif unsuru ise, doğum hadisesinden önce gerçekleşen bazı olağanüstü olaylardır. Buna göre Ebû Tâlib'in alnındaki nur, Fâtıma'ya geçmiş ve o andan itibaren olağanüstü olaylar gerçekleşmeye başlamıştır:

Ebû Tâlib'deki nûr-ı velâyet
O hatun alnına irdi temâmet

Kaçan ol nutfe düşdi rahme tâhir
Nûr oldu anası alnında zâhir

Yeminî (Tepeli, 2002: 118).

Süleyman Celâleddin de Yeminî gibi Fâtıma'nın birçok olağanüstü olay yaşadığını söylemektedir. Fakat bu olaylarla ilgili manzumesinde ayrıntıya girmemiştir:

Gördü hamlinden çok asâr-ı 'acîb
Çün zuhûra geldi ahvâl-i garîb

Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 207).

Caferî ise Hz. Ali'nin ana rahmine düştüğü zaman Mekke'de zelzele olduğunu ve Ka'be'deki putların secdeye kapandığını söylemektedir:

Çünkü ana rahmine düşdi i yâr
Oldı yirler heybetinden bî-karâr

Yir yüzüne düşdi cümle zelzele
Mekke şehri içre oldı gulgule

Ser-nigûn oldu Kureyş'ün putları
Kıldılar cümle figân ey dîn eri Caferî (M/98b-99a).

Yukarıdaki beyitlerde, Süleyman Çelebi'nin etkisi açık bir şekilde hissedilmektedir:

Ol gice hep putlar oldu ser-nigûn
Cânına şeytanun uruldu düğüm (Pekolcay, 1980: 95).

Yoksul Derviş de Hz. Ali'nin doğumuna yakın bir dönemde Mekke'de deprem olduğunu, bu suretle onun doğumunun müjdelendiğini söylemektedir:

Yakın oldu bu cihana gelmesi
Bir zaman titredi Mekke Kâbe'si

Teşrifine geldi kurt kuş cümlesi
Hazret-i Ali'nin mevlidine gel Yoksul Derviş

Yemîni, Hz. Ali'nin annesi Fâtıma'nın hamileliği sırasında yaşadığı birçok olağanüstü olayı ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. Şair; Fâtıma'nın, Hz. Muhammed'in hanımı Hatice'nin yemekleri dışında kimsenin yemeğini yemediğini, Hz. Ali yüzünden putlara secde etmediğini ve müşriklere asla izzet ve ikramda bulunmadığını belirtmektedir.

Yemîni, ayrıca Hz. Ali'nin, anne karnındayken Hz. Muhammed ile konuştuğunu da ifade etmektedir:

Resûlullâhun işidüp kelâmın
Ana karnından alurdu selâmın
...
Resûl-ı Hakk ile eylerdi sohbet
Ana karnında iken zihî kudret Yemîni (Tepeli, 2002: 119-120).

Aynı motife Necmî Ali ve Mehmed Şemseddin'in mevlidlerinde de rastlamaktayız:

Şâh ise batında idi vakti yakîn oldu
Söyleşür idi 'Alî Muhammed ile gâh gâh Necmî Ali (Divan, 24b).

Batn-ı mâderde Hudâ'yı zikr iderdi Murtazâ
İstimâ'ında olurdu vâlîde hayret-fezâ (Mehmed Şemseddin, 1924: 19)

3.5. Fâtıma'nın Ka'be'de doğum yapması

Fuzûlî, Hadikatü's-Süedâ adlı eserinde Hz. Ali'nin doğumunu şu şekilde hikâye etmektedir:

“Fâtıma bint-i Esed tavâf-ı Ka'be iderken ‘Abbas bin Abdulmuttalib ve cemî’-i Benî Hâşim anun ‘akabince tavâfa meşgûl iken nâgâh, Fâtımayı eser-i talk zâhir olup, daşra çıkmaga mecâli kalmayup, münâcât itdi ki : ‘Yâ Râb bana velâdeti âsân kıl.’ Fi'l-hâl dîvâr-ı Beytullâh şakk olup Fâtıma nazardan gâyib oldı ve biz hâne-i Ka'beye girüp ahvâline muttali' olmak istedik müyesser olmadı. Üç gün gâyib olup dördüncü gün haremnden çıkdı, elinde ‘Ali ibn-i Ebî Tâlib.” (Güngör, 1987: 101).

Fuzûlî, görüldüğü gibi Hz. Ali'nin doğumunun Ka'be'de gerçekleştiğini söylemektedir. Bu inanışın yansımalarını Hz. Ali mevlidlerinde de görmekteyiz. Yemîni aşağıdaki beyitte kısaca bu konuya değinmektedir:

Anası Ka'be içre girmiş idi
Meger rûkn-i hacerde turmuş idi

Tekâza kıldı ol dem anasına
Dutup yüz bu cihâna gelmesine

Ne ideyim diyüp anası şaşdı
Anı gördi ki oğlan ayru düşdi

Yemîni (Tepeli, 2002: 123).

Süleyman Celâleddin, Yoksul Derviş ve Tâhirü'l-Mevlevî de Yemîni gibi Fâtıma'nın Ka'be'de doğum yaptığını ifade etmişlerdir:

Kimseye vâki' degilken bu şeref
Togdı beyt içre hemân Hayru'l-halef

Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 208).

Kâbe-i Şerifte dünyaya gelir
Hazret-i Resul'ün nurunu alır
İnkâr olanlara Zülfikar çalar
Hazret-i Ali'nin mevlidine gel

Yoksul Derviş

Vaz-ı haml etmeye nişan belirdi
Eve dönemedi, Ka'beye girdi.

Bir müddet orada yalnızca durdu
Pek gürbüz bir erkek çocuk doğurdu.

(Tâhirü'l-Mevlevî, 1966:
1804).

Caferî, Necmî Ali ve Mehmed Şemseddin doğum hadisesine daha geniş yer vermiştir. Buna göre Fâtıma Ka'be'de iken duvar ikiye ayrılmıştır. Fâtıma içeri girmiş ve gözden kaybolmuştur. Üç gün sonra Ka'be'den çıktığında kucağında Hz. Ali bulunmaktadır:

Fâtıma'dan çün niyâz oldu 'ayân
Oldı şakk divâr-ı Ka'be ol zamân

Çünkü girdi Ka'be'ye ol muhterem
Yine bütün oldu divâr-ı harem

...

Bunlara gösterdi kudret ol Celîl
Üç gün açılmadı kapu bellü bil

Caferî (M/99b-100a)

Ol Ka'be divârı iki şak oldu ne seyrân
Ka'be anı aldı içine eyledi pinhân

Necmî Ali (Divan, 25a).

Dogdı beyt-i Ka'be'de 'izz ü şerefle Murtazâ
Kimseye olmuş degildir bu nasib olmaz daha

Çıkdı üç gün sonra beyt-i Ka'be'den ol pâk-zât

Kucağında Haydar-ı Kerrâr rûh-ı kâ'inât (Mehmed Şemseddin,
1924: 19).

3.6. Doğum Sonrası Yaşanan Olağanüstülükler

Hz. Muhammed için yazılmış mevlidlerde sıkça rastladığımız bir motif olan doğum sonrası mucizevî olayların bir benzerini Hz. Ali mevlidlerinde de görmekteyiz. Bilindiği gibi Hz. Muhammed dünyaya geldiğinde onun doğumunu müjdeleyen birçok mucize gerçekleşmiştir. Vesiletü'n-Necât'ta ifade edildiğine göre Hz. Peygamber doğduğunda büyük bir zelzele olmuş, Mekke şehri nurla dolmuş, putlar secdeye kapanmış, kiliseler yıkılmış, Kisra'nın sarayı yerle bir olmuş, Sâve Nehri kurumuştur (Pekolcay, 1980: 88-95).

Benzer motifleri, aşağıdaki beyitler de Yeminî tekrarlamıştır. Hz. Ali, doğar doğmaz secdeye kapanmıştır; onun doğumunun ardından bütün putlar yıkılmış, Ka'be nurla dolmuştur.

Sanemler cümlesi feryâd kıldı
Yüzi üzre kamu düşdi yıkıldı

Nûriyla oldu rûşen Ka'betullâh
Kadem basdukda mülke kudretullâh Yeminî (Tepeli, 2002: 123).

Caferî de Hz. Ali'nin doğduğunda hemen secdeye kapandığını ifade etmektedir. Ayrıca Fâtıma'nın yanında ona yardım eden dört hûrî bulunmaktadır. Bu arada Hz. Ali, secdeden başını kaldırarak kelime-i tevhidi söylemiştir:

Gördi Haydar toğmuş ve itmiş sücûd
Bir fasîh elfâz ile eyler dürüd

Fâtıma birle oturmuş dört hûr
Ka'be'nün tobtolu olmuş içi nûr

...

Eşhedü en-lâ ilâh ol şâh-ı dîn
Didi hem *illâ'llah* ol merd-i güzîn Caferî (M/100b-101a).

Necmî Ali ise Hz. Ali'nin hâl diliyle Hz. Muhammed'le konuştuğunu ifade etmektedir:

Hâl-i dil ile söyleşür idi 'Alî cânâ
Mahbûb-ı Hudâ'ya iderek nâz u sitignâ Necmî Ali (Divan, 25b).

Yoksul Derviş, aşağıdaki dörtlükten anlaşıldığı kadarıyla Hz. Peygamber doğduğunda gerçekleşen mucizelerden etkilenmiştir. Aşağıdaki manzumelere göre Hz. Ali doğduğunda Ka'be'deki putlar secdeye kapanmış, Mekke'de deprem olmuştur. Bu doğumun ardından tabiattaki bütün canlılar, bayram yapmıştır:

Kâbe'nin putları döküldü yere
Zelzele düştü o Beyt-i Şerif'e

Cümle melekler de hep indi yere
Hazret-i Ali'nin mevlidine gel Yoksul Derviş

...

Geldi şahım dünyaya bastı kadem
Pardı nur dünyaya doğdu bu dem Yoksul Derviş

3.7. Hz. Ali ve Nevruz

Anadolu'da "Sultan-ı nevrüz, nevrüz sultan, mart dokuzu, mart bozumu, mart bozması, mart kırma, yılbaşı tutmak, bahar bayramı, kış bitti bayramı..." gibi adlarla anılan nevrüz, Türk toplumunun yüzyıllardan beri kutladığı önemli bir gündür. Farklı mezhep ve meşreplere göre muhtelif şekilde algılanan nevrüz, Alevi-Bektaşî

inancında Hz. Ali'nin doğum günü ve Fâtıma ile evlendiği gün olarak kabul edilmektedir. Bu yüzden nevrüz günü, Alevi-Bektaşî topluluklarında Hz. Ali ile birlikte düşünölmektedir (Şengöl, 2005: 13-14).

Bu tür kutlamaların müdavimlerinden olan Yoksul Derviş mahlaslı Şemsettin Kubat konuyla ilgili olarak "Hz. Ali Mekke'nin Kâbei Muazzamasında 599 yılı Mart ayının yirmibirinci Nevruz günü dünyaya geldi." (Kubat, 1993: III) demektedir. Gerçekten de Alevi toplumunda nevrüz, Hz. Ali'nin doğum günü olarak kabul edilmiş ve bu özelliğiyle kutlanagelmiştir.

Mevlidlerde de bu inanış, bir motif olarak yer almaktadır. Yemînî, Caferî, Necmî Ali ve Süleyman Celâleddin gibi şairler, genelde Fil Hadisesi'nden otuz yıl sonra ve Hz. Peygamber otuzlu yaşlarda iken Hz. Ali'nin doğduğu şekilde bilgi vermektedir. Buna karşılık Hz. Ali'nin doğumu ve nevrüz hakkında bir şey söylememektedirler. Fakat Mehmed Şemseddin ve Yoksul Derviş, manzumelerinde açık bir şekilde Hz. Ali'nin nevrüz günü doğduğunu ifade etmektedir:

Hem tesâdüf eylemişdi rûz-ı nevrûza o gün
Âleme bahş-ı sa'âdet olmuş idi işbu gün (Mehmed Şemseddin,
1924: 19).

Ali'nin doğduğu Nevruz günüdür
Şevk veren âleme Şah'ın nurudur Yoksul Derviş

3.8. İsminin Konulması

Türk halk hikâyelerinde ve destanlarında yaygın bir motif olarak kullanılan isim koyma geleneğine, Hz. Ali mevlidlerinde de rastlamaktayız. Buna göre mevlidlerde Hz. Ali'nin isminin farklı kişiler tarafından konulduğu ifade edilmektedir. Örneğin; Yemînî, Hz. Muhammed'in hâtifden gelen bir sesle doğan çocuğa Ali ismini verdiğini söylemektedir:

Bana hem şimdi hâtif virdi âvâz
Bu resme emr irdi idüp âgâz

Ebû Tâlib'ün oğlu togdı irgil
Senün yâründür ismin 'Alî virgil

Budur kim uşda şimdi geldüm irdüm
Ol emr ile 'Alî ismini virdüm Yemînî (Tepeli, 2002:
125-126).

Aynı telakkiyi Caferî'nin mevlidinde de görmekteyiz. Caferî, hâtifden gelen bir sesle Hz. Ali'nin isminin konulduğunu ifade etmektedir:

İrdi ol dem içre hâtifden nidâ
K'ismi anun ey Muhammed Mustafâ

Sen Muhammed'sin anun ismi 'Alî
Sen Habibüm'sin benüm oldur velî Caferî (M/102b).

Yoksul Derviş ve Tâhirü'l-Mevlevî ise Hz. Ali'nin isminin doğrudan Hz. Muhammed tarafından konulduğunu belirtmektedir:

Hazreti Muhammed teşrif eyledi
İsmi şeriflerine Ali söyledi

Annesi de ismine Esat dedi
Hazret-i Ali'nin mevlidine gel Yoksul Derviş

Nebî kucağında veliy-yi celî,
Tesmiye edildi benâm-ı Ali (Tâhirü'l-Mevlevî, 1966: 1804).

Süleyman Celâleddin, yukarıdaki ifadelerden farklı olarak Hz. Ali'nin ismini, babası Ebû Tâlib'in verdiğini söylemektedir. Buna karşılık Hz. Ali'nin annesi Fâtıma, çocuğuna Esed adını koymuştur. Hz. Muhammed ise ona Haydar adını vermiştir:

Mâderi itdi ana yâ bu'l-veled
Vâlidim adını koyum ben Esed

Söyledi ol demde nev-zâd-ı velî
Ben de koydum oğlumun adın 'Alî

...

Mustafâdan aldı Haydar nâmını
Hem dudagın emdi buldu kâmını Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 208-211)

3.9. Hz. Muhammed'in Dudağını Emmesi

Mevlid şairlerinin doğum hadisesini anlattıktan sonra sıkça dile getirdikleri konulardan biri de Hz. Muhammed ile Hz. Ali'nin yakınlığıdır. Şairlerin ifadelerine göre Hz. Ali doğduktan sonra Hz. Muhammed'in kucağına verilmiştir. Çünkü Hz. Ali, annesinden süt emmemektedir. Bunun üzerine Hz. Muhammed, Hz. Ali'yi kucağına almıştır. Hz. Ali bu esnada Hz. Peygamber'in dudağını emmeye başlamıştır:

Mübârek dilini Peygamber-i Hakk
‘Alinün agzına sokdı muhakkak

‘Ali emdi mübârek dilin ol dem
Hakikat ol gıdâdan toydı muhkem

Yemînî (Tepeli, 2002: 125).

Mâderi tıflın şikâyet eyledi
Kimseden süd emmedigin söyledi

Virdi agzına dudagın Mustafâ
Şevk ile emdi dudagın evvelâ

Süleyman Celâleddin
(Arslan, 2000: 211).

İbtidâ rîk-i cenâb-ı Mustafâ’yı itdi mass

Bir vücûddur ‘ayn-ı rûhdur haklarında geldi nass (Mehmed Şemseddin, 1924: 20).

O mübârek dili emdi o çocuk;

Feyzi doğar doğmaz buldu yavrucuk. (Tâhirü’l-Mevlevî, 1966: 1804).

Sonuç

İslam medeniyetinin en mühim simalarından biri olan Hz. Ali, kültürümüzde ve edebiyatımızda birçok özelliğiyle zikredilmiştir. Hz. Ali, Türk edebiyatında asırlar boyunca faziletleri, menkıbeleri, vecizeleri ve kahramanlık hikâyeleri ile sayısız eser ve manzumeye konu olmuştur. Birçok şair, Hz. Ali’ye duydukları sevgi ve saygının bir tezahürü olarak manzumelerinde bir vesileyle onu övmüşlerdir.

Bu çerçevede edebiyatımızda çok mühim ve değerli bir yeri olan Hz. Ali’nin doğumuna dair mevlidlerin de yazıldığı görülmektedir. Tespitlerimize göre ilk örneklerine XVI. yüzyılda rastladığımız bu mevlidlerinin önemli bir bölümü, divan şairlerince telif edilmiştir.

Yazımızda, ulaşabildiğimiz kaynaklardan hareketle Hz. Ali için yazılmış yedi mevlid metni hakkında bilgi verilmeye çalışılmıştır. Bu mevlidlerden Necmî Ali ve Tâhirü’l-Mevlevî’ye ait olanlar, elimizdeki bilgilere göre bilim âlemine ilk defa bizim tarafımızdan tanıtılmıştır. Ayrıca yukarıda adı geçen mevlidlerin genel özellikleri ve mevlidlerde kullanılan motifler hakkında da kapsamlı bir inceleme yapılmıştır.

Şunu özellikle ifade etmeliyiz ki Türk toplumunda çok sevilen Hz. Ali’nin doğumuna dair, şairlerimizin yaklaşık yedi asır müddetince başka bir mevlid yazmadığını iddia etmek mümkün değildir. Resmî ve özel kütüphanelerde henüz ulaşamadığımız mevlid metinlerinin olması muhtemeldir. Ali Ulvi Baba’nın eserleri arasında yer alan fakat ulaşamadığımız Hz. Ali mevlidi gibi.

Nihayetinde bugün bile hâlâ Hz. Muhammed için yazılmış bütün mevlid metinleri tespit edilememişken Hz. Ali için yazılan mevlidlerin tamamı hakkında bilgi sahibi olmamızın şu an için mümkün olmadığı görülmektedir. Bunun için çok daha kapsamlı ve zaman gerektiren çalışmalara ihtiyaç vardır. Bu bağlamda yazımızın en azından tespit edebildiğimiz Hz. Ali mevlidleri konusunda öncü bir çalışma olduğunu belirtmeliyiz.

Sonnotlar

- ¹ Hz. Ali'nin edebiyatımızdaki isim, künye ve sıfatları için bk: YILDIRAN SARIKAYA, Meliha (2004): *Türk-İslam Edebiyatında Hz. Ali*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 66-218.
- ² Hz. Ali'yi konu alan eserler için bk: CEYHAN, Âdem (2006): *Türk Edebiyatı'nda Hz. Ali Vecizeleri*, Ankara, Öncü Kitap; YILDIRAN SARIKAYA, Meliha (2004): *Türk-İslam Edebiyatında Hz. Ali*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ³ Hz. Muhammed için yazılmış mevlidler ile ilgili bazı çalışmalar için bk: PEKOLCAY, Necla (1980): *Mevlid*, İstanbul, Dergah Yayınları; TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1980): *Süleyman Çelebi Mevlid*, İstanbul, KBY; KÖKSAL, M. Fatih (2010): *Mevlid-nâme Türk Edebiyatında Mevlid Türü ve Yeni Mevlid Metinleri*, Kırşehir; OKIÇ, M. Tayyib (1975): "Çeşitli Dillerde Mevlidler ve Süleyman Çelebi Mevlidi'nin Tercemeleri", *AÜ İslami İlimler Fakültesi Mecmuası*, S: I, s. 17-78; DURMUŞ, İsmail (2004): "Mevlid (Arap Edebiyatı)", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 29, s. 480-482; MAZIOĞLU, Hasibe (1974): "Türk Edebiyatında Mevlit Yazan Şairler", *Türkoloji Dergisi*, C: VI, S: 1, s. 31-62; AKSOY, Hasan (2007): "Eski Türk Edebiyatı'nda Mevlidler", *TALİD, Eski Türk Edebiyatı Tarihi I*, C: 5, S: 9, s. 323-332.
- ⁴ Yemini'nin hayatı ve Faziletname'si hakkında ayrıntılı bilgi için bk: TEPELİ, Yusuf (2002): *Derviş Muhammed Yemini Fazilet-nâme*, Ankara, TDK Yayınları.
- ⁵ "O gönülden yapılan tövbe beni tertemiz kıldı. Tıpkı Ali gibi tövbe ettim, zira benim ismim Pîr Ahmed'dir."
- ⁶ Caferi'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk: ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936): *Türk Şairleri*, C: II, İstanbul, s. 891-894; *Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi* (1981): "Caferi", C: II, İstanbul, Dergah Yayınları; ÖZMEN, İsmail (1998): "Caferi" Alevi Bektaşî Şiirleri Antolojisi, C: II, Ankara, KBY, 557-560; DERELİ, Üzeyir (2003): *Ca'feri'nin Hayatı, Eseri, Edebi Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Denizli, Pamukkale Üniversitesi SBE.; BEDİR, Fatma Zehra (2004): *Caferî Baba ve Divanı*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi SBE.
- ⁷ Hz. Ali mevlidinin yer aldığı Caferi divanının diğer nüshaları da şunlardır: *Ca'ferî Baba Divanı*, Ankara Millî Kütüphane 06. Mil. Yz. FB. 209; *Divan-ı Ca'ferî*, Süleymaniye Kütüphanesi, Yahya Efendi Bölümü, No: 3503.
- ⁸ Çalışmamızda divanın yanı sıra bu mecmuadaki metin de esas alınmıştır. Mecmua, M kısaltması ile gösterilmiştir.

- ⁹ Hz. Peygamber'in ana rahmine düştüğü gece gerçekleşen mucizeler, Regâibiyelerde ayrıntılı olarak işlenmiştir. Bu konuda bk: YEKBAŞ, Hakan (2010): "Klasik Türk Şiirinde Regâibiyye ve Mehmed Fevzi Efendi'nin Regâibiyyesi", *TAED*, S: 42, s. 69-95.
- ¹⁰ Süleyman Celâleddin'in hayatı ve eserleri hakkında bilgi için bk: İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988): *Son Asır Türk Şairleri*, C: IV, İstanbul, Dergah Yayınları; Bursalı Mehmet Tahir Efendi (2000): *Osmanlı Müellifleri*, C: II, (hızl: Cemal Kurnaz, Mustafa Tatçı), Ankara, Bizim Büro Yayınevi, s. 132; ERGUN, Sadettin Nüzhet (1936): *Türk Şairleri*, C: II, İstanbul, s. 943-944.
- ¹¹ Mehmed Şemseddin'in hayatı ve eserleri ile ilgili ayrıntılı bilgi için bk: Mehmed Şemseddin, *Bursa Dergahları ve Yedigâr-ı Şemsi I-II*, (hızl: Mustafa Kara, Kadir Atlansoy), Bursa, Uludağ Yayınları; İNAL, İbnülemin Mahmut Kemal (1988): *Son Asır Türk Şairleri*, C: IV, İstanbul, Dergah Yayınları, s. 1808; ATLANSOY, Kadir (1998): *Bursa Şairleri*, Bursa, Asa Kitabevi; Tatçı, Mustafa (1992): "Mehmed Şemseddin Mısri'nin Bir Risalesi", *Tarih ve Toplum*, S: 97, s. 48-51; AKARSU, Kamil-TATÇI Mustafa (1993): "Mehmed Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Vahdet-i Vücûd", *Yedi İklim (Bursa Özel Sayısı)*, C: V, S: 40, s. 117-118; AKARSU, Kamil-TATÇI, Mustafa (1993): "Mehmed Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Tekâyâ", *Yedi İklim*, C: V, S: 42, s. 25-26; AKARSU, Kamil-TATÇI, Mustafa (1993): "Mehmed Şemseddin Efendi'nin Makaleleri: Kur'an", *Yedi İklim*, C: VI, S: 47, s. 46; KAPLANOĞLU, Raif (2003): "Mehmed Şemseddin Ulusoy'un Kitapları: Hâkisâr-ı Şemsi", *Bursa Araştırmaları Kent Tarihi ve Kültürü Dergisi*, S: II, s. 56-57.
- ¹² Tâhirü'l-Mevlevî'nin hayatı ve eserleri için bk: GÜNGÖR, Zülfiyar (1994), *Tahirü'l-Mevlevî (Olgun), Hayatı, Eserleri ve Dinî Edebiyatla İlgili Şiirleri*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü; İbnülemin Mahmut Kemal (1988): *Son Asır Türk Şairleri*, C: IV, İstanbul, Dergah Yayınları, s. 1857-1858; CAN, Şefik (1996): "Yenikapı Mevlevihanesinin En Son Mesnevihanı Tahirü'l-Mevlevî", *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, S: 2, s. 97-101.
- ¹³ Şemseddin Kubat'ın hayatı ve eserleri için bk: SARI, Mehmet (2010): *Hak Âşığı ve Halk Ozanı Âşık Yoksul Derviş*, Afyonkarahisar Valiliği, Afyon.; GÖRKAŞ, İrfan (2002): "Günümüz Afyonkarahisan Alevliğinde Mevlid: Şemseddin Kubat Örneği", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, S: 22, s. 49-68.
- ¹⁴ Bk: Ali Ulvi Baba (1341): *Bektâşi Makâlâtı*, İzmir, Marifet Matbaası.
- ¹⁵ Beyitte, "*Lahmuke lahmî, demmuke demî, cismuke cismî, rûhuke rûhî*" (Etin etimdir, kanın kanımdır, cismim cismimdir, ruhun ruhumdur.) şeklindeki hadise telmihi vardır.
- ¹⁶ "*Ente ahi fi'd-dünyâ ve'l-âhireti*" (Sen benim dünya ve âhirette kardeşimsin.)
- ¹⁷ "*Sırr u sırruh*" ibaresi, uydurma olması muhtemel "*Sâhibi sırrı Ali ibni Ebî Tâlib*" (Sırrımın sâhibi Ali ibni Ebî Tâlib'dir.) hadisine dayanmaktadır.
- ¹⁸ Beyitte "*Ene medînetü'l-ilmî ve 'Aliyyün bâbuhâ*" (Ben ilmin şehriyim, Ali ise onun kapısıdır.) şeklindeki meşhur hadis-i şerife telmihte bulunmaktadır.
- ¹⁹ "*Allâhummâ vâli men vâlâh ve âdi men âdâh*" şeklinde rivayet edilen hadis; "*Allah'ım, ona dost olanın dostu ve ona düşman olanın düşmanı ol*" anlamına gelmektedir.

Kaynakça

- Ahterî Mustafa b. Şemseddin Karahisarî (1322): *Ahterî-i Kebîr*, İstanbul, Ahmed Kâmil Matbaası.
- ALPTEKİN, Ali Berat (1997): *Halk Hikayelerinin Motif Yapısı*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- ARSLAN, Mehmet (2000): “Süleyman Celâleddin ve Üç Eseri: Sâkî-nâme, Mevlid-i Cenâb-ı Ali, Devir-nâme”, *Osmanlı Edebiyat-Tarih-Kültür Makaleleri*, İstanbul, Kitabevi Yayınları, s. 153-236.
- CEMİLOĞLU, Mustafa (1995): *Halk Hikayelerinde Doğum motifi*, Bursa.
- ÇAKAN, İsmail L.- EROĞLU, Muhammed (1988): “Abdullah b. Abbas b. Abdülmuttalib”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 1, s. 76-79.
- DEMİRCİ, Mehmet (1997): “Hakikat-ı Muhammediyye”, *TDVİA*, C: 15, İstanbul. TDV. Yay., s. 179-180. *Divan-ı Ca'ferî*, Ankara Milli Kütüphane, 06. Mil. Yz. A. 3052.
- ERGUN, Pervin (2002): *Türk Kültüründe Ağaç (Orman) Kültü*, Yayınlanmamış doktora Tezi, Konya, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜFTA, Hüseyin (2002): “Divan Şiirinde İlim ve İrfan Timsali Hz. Ali”, *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Velî Araştırma Dergisi*, S: 24, s. 69-111.
- GÜNGÖR, Şeyma (1987): *Hadikatü's-Sü'eda*, Ankara, KTBY.
- KANDEMİR, M. Yaşar (1992): “Câbir bin Abdullah”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, C: 6, s. 530-532.
- KAYA, Haydar (1991): *Hız. Ali ve Mevlûdu*, İstanbul, Engin Matbaacılık.
- KUBAT, Şemsettin (1993): *Nefeslerin Özü*, Ankara, Ufuk Ofset.
- MASSIGNON, Louis (2001): “Nur-ı Muhammedi”, *İA*, C: 9, İstanbul. MEB. Yay, s. 362.
- Mehmed Bahaeddin (1997): *Yeni Türkçe Lügat*, Ankara, Akçağ Yayınları.
- Mehmed Şemseddin el-Mısri (1924): *Mesâr-ı Şemsu'l-Mısri Fi'l-Mevlidi'l-Muhammedi*, Mısır, Matbaatü'l-İ'timâd. *Mevlid-i Haydarü'l-Kerrâr*, Ankara Milli Kütüphane 06. Mil. Yz. A. 5702/2.
- Muallim Nâci (1995): *Lügat-ı Nâci*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- Necmî Ali (?): *Divân-ı Necmî 'Ali ibn-i Ahmed*, 06 Mil. Yz. A. 1842.
- OYTAN, Mustafa (1956): *Mevlidi Ali*, Eskişehir, Uğur Ofset.
- PEKOLCAY, Necla (1980): *Mevlid*, İstanbul, Dergah Yayınları.
- Şemsettin Sâmî (2004): *Kâmûs-ı Türki*, İstanbul, Çağrı Yayınları.
- ŞENGÜL, Abdullah (2005): “Türk Kültüründe Nevruz, Anadolu'da Nevruz Kutlamaları ve Emirdağ-Karacalar Örneği”, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, VII/II, s. 13-31.
- Tâhirü'l-Mevlevî (1966). *Şerh-i Mesnevî*, C: I, Konya, Selam Yayınları.
- TEPELİ, Yusuf (2002): *Derviş Muhammed Yemîni Fazilet-nâme*, Ankara, TDK Yayınları.

- TİMURTAŞ, Faruk Kadri (1980): *Süleyman Çelebi Mevlid*, İstanbul, KBY.
- TUĞRUL, Mehmet (1944): “Hikâyet-i Kerem Han”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, C: 2, S: 3, s. 439-449.
- TÜRKMEN, Fikret (1983): *Tahir ile Zühre*, Ankara, KTBY.
- ULUSOY, A. Celâlettin (tarihsiz): *Yedi Ulu'lar*, Ankara, Ajans-Türk Matbaacılık.
- YILDIRIM, Ahmet (2000): *Tasavvufun Temel Öğretilerinin Hadislerdeki Dayanakları*, Ankara, TDV Yay.
- ZEYDAN, Corci (1330): *Medeniyet-i İslamiyye Tarihi*, C: V, (çev. Zeki Megamiz), İstanbul, İkdam Matbaası.